

BUZINKAY GÉZA

Ney Ferenc, az író, a forradalmár és a pedagógus

„Legszentebb feladatomnak tartám mindenütt hatni, a mennyire lehet, a közszellem javítására, fel-tüzelésére is, ha kell, s ezt polgártársaim köreiben érvényesíteni is törekedtem minden alkalommal.”
(Ney Ferenc)

„...egyike volt azon ritkább férfiaknak, kik önerejük, munkásságuk és a legtisztább hazafisággal párosult kitűnő működés által vívták ki polgártársaik-nak osztatlan tiszteletét.”
(Ráth Károly főpolgármester)

Ney Ferenc (1814–1889) pályafutása ritka példája a 19. században kiteljesített magyar *self-made-man* élettörténetnek – a polgári értelmiséginek, a tőlünk nyugatabbra *Bildungsbürgertum*-ba sorolt jelenségnek: a magyarországi rendi társadalom bizonytalan szintjéről indulva, majd elkötelezett hivatástudattal, kimeríthetetlen szellemi érdeklődéssel, tanulásvágygal és aktivitással, csakis szellemi vagyoni gyűjtésével – még lakását is az általa igazgatott iskola nyújtotta – élete végére eljutott oda, hogy működését, alkotásait előbb a Ferenc József rend lovagja kitüntetéssel, aztán a legmagasabb címmel, magyar nemesség adományozásával ismerte el a király.

Ney Ferenc ugyan kevésbé ismert akár a 19. századi írók, akár a közszereplők közül, de nem is egészen ismeretlen: címszókat kapott a magyar és osztrák lexikonokban; biztosan hallott már róla, aki valamikor a budapesti Eötvös József Gimnázium (az egykori belvárosi Főreáltanoda) diákja volt, aki felsőoktatási tanárszakra neveléstörténetet tanult, vagy aki ismerős az egri óvodák körében, illetve járt a martonvásári Óvodamúzeumban. Mint a magyar művelődéstörténet sok más érdemes szereplőjét, alkotóját, őt is nagyrészt elfelejtettük. Ez viszont lehetővé teszi, hogy visszaemlékezéseit olvasva meglepetések és felfedezések tömegével találkozunk.

Az a történet, amelyet Ney Ferenc emlékezéseiben megírt, tartalmát tekintve hiteles, részletgazdag leírásokban bővelkedő és sok szereplőt felvonultató írás. Formailag szépirodalmi jellegű fejlődéstörténet, tele önreflexióval. Néha a biedermeier romantika pátoszos hangján szól – például leánykérésének leírása olyan, mintha valamelyik egykorú bécsi festmény elevenedne meg –, de a szöveg olvasását csak kevésbé nehezíti a nyelvújítás korának nyelvezete. Habitusa, világképe és irodalmi felfogása a fiatal Victor Hugoéval állítható párhuzamba, költészetének értékelői Vörösmarty Mihály követőjének nevezték. Emlékezései sok tekintetben az irodalmár és forradalmár magyar reformnemzedék portréját és tájékozódásának irányait rajzolják meg. Nemzedéke – az első útkereső értelmiségi nemzedék – már nem honorácior, de még a feudális arisztokráta családoknál nevelőként „tanul”, mert

korszerű hazai oktatási intézmények még nincsenek, ezeket majd ők teremtik meg. Tagjai tulajdonképpen bármilyen hivatást el tudnak képzelni maguknak, álmodoznak, mert nincsenek keretek, ami közé illeszkedjenek; nincs is hagyományos feladatuk, mint a nemeseknek (a birtok és a megyei politika), vagy a polgároknak az ipar, kereskedelem, a papi pályát pedig már elhárítják maguktól, még ha vallásosak is. Nagyon sok elszántság, erős hivatástudat kellett ahhoz, hogy valaki el ne kallódjon – éppen ezért nagyon sokukkal az történt. Fiaik nemzedéke már szakember lett: építészek, mérnökök, természettudósok, nemzetgazdászok, orvosok és tanárok.

Ney Ferenc visszaemlékezése sokféle és sokféle környezetben játszódik: anya nélkül iparos nevelőnél, kereskedő apánál, a szombathelyi premontrei iskolában tanulóként, arisztokrata családnál nevelőként, közben látjuk őt az első magyar publikált sci-fi írójaként, bécsi és pesti egyetemistaként, Kossuth Lajos kéziratot *Országgyűlési Tudósítások*-jának egyik másolójaként, újságíróként, az 1840-es évek minden fontos egyesülete, társasága tagjaként (leginkább titkáráként), a Nemzeti Színház szerzőjeként saját darabjaival és Rossini, Mozart, Beethoven operák szövegeinek első magyarra fordítójaként, a pesti Kisdedóvó-képző igazgatójaként, 1848-ban a terézvárosi forradalmi légión hadnagyaként és városi képviselőként, majd az Újépület foglyaként, egészen addig, míg megpályázza és elnyeri az akkor még német tanítási nyelvű pesti Főreáltanoda magyar tanári állását, amiből több mint huszonöt évre az iskola igazgatója, magyar nyelvűvé alakítója lesz, és olyan sikeres fejlesztője, hogy „az ő vezetése alatt lett a nevezett intézet az ország határain túl ismert nagy minta főreáltanodává”,¹ „szellemi haladásunknak egyik számottevő tényezője...”²

Reáliskolai működésének kezdetéig jutott el élettörténetének megírásával, attól kezdve másfajta karrier következett: a kiegyezést követően a magyar oktatásügy energikus és befolyásos szereplője lett, a folyamatosan támadott reáliskolák helyzetének egyik fő stabilizálója és az ország egyik legszínvonalasabbá fejlesztett középiskolájának vezetője; fővárosi képviselő abból a ritka lelkiismeretes fajtából, amelyik kötelességének érezte, hogy a közgyűlés lehetőleg minden ülésén aktívan jelen legyen (egészen haláláig), és a belvárosi választási bizottságok elnökeként – akinek működése során sohasem derült ki saját pártvonzalma.

Ney a saját teljesítményére és annak elismerésére öntudatosan büszke volt, ugyanakkor nem törekedett a nemesi, arisztokrata elit körébe jutni, sőt az arisztokrata családok körében erősödött meg polgár-öntudata. „Megutáltam lelkem mélyében a gőgös nemességet – emlékezett vissza diákkorára –, és hosszú, hosszú idő kellett, míg teljesen kiengesztelődtem iránta; sőt máig se aludt ki végkép az utálat keblemben – a himpellér nemesek iránt, kik csupán az ősi címerben keresik – szikrányi önnön érdemek nélkül – dicsőségeket.”³ Némi büszkeséggel ragaszkodott szegénységéhez, és tudatosan távol tartotta magát mindentől és mindenkitől, ami és aki a hatalom képviselője volt.

¹ *Pesti Napló*, 25. évf. 1. sz. 1874. jan. 1. [2. old.]

² Gellért Jenő: Ney Ferenc emlékezete. In: *A IV. kerületi (belvárosi) községi főreáliskola értesítője*. Budapest, 1890. 13.

³ Azok az idézetek, amelyeknél nem szerepel hivatkozás, az *Emlékezések* kéziratából származnak. Alapvetően lehetőleg megőriztem az eredeti írásformát, de csak addig a határig, hogy a szöveg még egyértelmű és fennakadás nélkül olvasható maradjon. Az *Emlékezések* születésének ideje még a zömmel egyéni helyesírások kora volt, főképpen az egybe- és különírások, a hosszú mássalhangzók esetleges megduplázása, a tulajdonnevek kis- vagy nagybetűvel való kezdése vagy a központozás tekintetében. A vesszők, pontosvesszők, kettőspontok és gondolatjelek sűrű használatát nem lehetett racionalizálni a szöveg értelmének veszélyeztetése nélkül.

Gyerekkor a német Sopronban és a magyar Szombathelyen

Ney Ferenc 1814. május 26-án született Pesten. „Út közben fogták el anyámat a szülés fájdalmai – írta – úgy, hogy az alsó Dunasoron egy szatócs boltjába kelle menekülnie atyámmal. Ott lettem a világra.” Ez a „rendezett polgárinak” kevéssé nevezhető születés a családi és társadalmi háttér bizonytalanságát sejteti. A korábban egyszer már megözvegyült anyja, Rosalia Spekner, akivel apja négy évvel korábban Pesten kötött házassági szerződést, hamarosan elhagyta férjét és gyerekeit. Az apa, Ney Xaverius Ferenc (1780–1844) Székesfehérváron született, József testvére takácsmester és vámos volt, ő maga pedig előbb illatszer- és edény-, majd vegyeskereskedő lett. Fia születésének évében készült egyetlen fennmaradt képén jó módú kereskedő benyomását kelti, aki adott divatos megjelenésre, de tudjuk, többször is tönkrement. Fő ambícióját fia pályaválasztására irányozta – volna. Mindenképpen orvosi pályát szánt neki, s hozzá egy gyógyszerész lányát feleségnek, hogy ezzel úr legyen – aminek viszont fia minden erejével ellenszegült.

Mielőtt ez időszaki kérdéssé vált, Ney Ferenc előbb Sopronba került, ahol gyakorlatilag elfelejtett magyarul, és anyanyelve a német lett, majd 1822-ben átköltöztek a már akkor is nagyrészt magyar lakosságú Szombathelyre. Részletes rajzát nyújtja a 19. század eleji iskolának, a latin nyelv teljes ismeretére és használatára felkészítő oktatási formának, és végig követi, elemzi, ahogy annak keretében megszületett a magyar nyelvi és nemzeti öntudat. A reformkor szellemében fogant magyar érzelmei, magyar nyelvtudása és elkötelezettsége ott, a premontreiek gimnáziumában és líceumában fejlődött ki „...[A]bban dicsőült meg e kano-nok-rend tagjainak [...] törekvése: hogy a magyar nemzeti szellemet, mint Vesta őrtüzét ápolta keblünkben, s azt minden módon, minden eszközzel vidámabb, ragyogóbb lobbado-zásra serkenteni, atyai szeretettel, vezéri lelkesítéssel lángözönné fejleszteni igyekezett.” 1830–1831-ben bekapcsolódott a Bitnicz Lajos igazgató és magyar tanár vezetésével már néhány éve működő Magyar társaság – önképzőkör – munkájába; ennek elnöke a három évvel idősebb Frankenburg Adolf volt, titkára pedig ő lett. Lelkesen olvasták, elemezték-bírálták az új magyar irodalmat, Kisfaludy Károly *Aurora* című almanachját, s felolvasták saját műveiket. „Közös vala itt minden e társaság kebelében: gyűlés és könyvtár, munka és öröm, hazafiság és lelkesedés. Csak így készülhettünk elő arra, hogy később, az élet viharai közt is csodálattal adózzunk Széchenyi fönséges terveinek, teljes odaadással boruljunk le Kossuth szónoklata előtt, és Petőfi elragadó költészetének szárnyain vele együtt repüljünk föl a csil-lagos egekbe.” A Magyar társaságban, tizenhat–tizenhét éves korában kezdte írói-költői pá-lyafutását. Sikert aratott művei felolvasásával: a hatalmas, 337 sorból álló, klasszikus idő-mértékes versformában megírt „Kúpa somogyi vezér” vagy a szintén terjedelmes „Gyászvers – Kisfaludy Károly halálára” című költeményeivel.

Szombathelyi évei nyújtották maradandó gyerekkori élményeinek nagy részét is: bieder-meier lelkületű udvarlásainál mélyebb nyomot hagyott benne egy igazságos tanár „élménye”, egy szerencsétlen öreg zsidó koldus kiszolgáltatottsága, egy elborzasztó nyilvános akasztás látványa; vagy a tanítási szünetekben apjával többször tett bécsi kirándulások, amikor elő-ször látott operaelőadást, és amikor először találkozott egyik premontrei tanárával frakkba öltözve, holott addig csak reverendában látta. A hasonló élményeket morális és világnézeti tapasztalatokként élte meg, más alkalommal azok a törvények érvényesüléséről és a törvény fölött állókról gondolkodtatták el, már gyermekként is pedagógiai elvek megfogalmazásához segítették őt, hol komolyan töprengve az igazságtalanságokon, hol érzékelve a groteszk el-lentmondásokat. Az iskolában is sűrűn találkozott megválaszolandó jelenségekkel: „És miért oly nagy úr az az Ebergényi Viktor, hogy a könyveit is röstelli maga vinni, hanem inas cipeli utána, mikor jó és mikor haza megy?” – sorolta kérdéseit. „És miért ül az az egy szál zsidó

Grünwald Adolf, ha már ide jár, elkülönítve a többtől az utolsó padban? S mégis másrészt miért kap otthoni dolgozataira mindig jeles kalkulust, holott mindenki tudja, hogy tanítója, egy fiatal, praxis nélkül való orvos készíti azokat?”

Úgy látszik, mivel minden iránt érdeklődött, kivételes memóriájú és éles eszű fiú volt, akit nem korlátozott családi környezet – mivel többnyire nevelőszülőknél lakott –, fejlődése öntörvényűen alakulhatott. Ugyan végig katolikus iskolákban nevelkedett, de racionális szemlélettel tekintett vallási szokásokra és iskolai elvárásokra. Iskolái végeztével a premontreiek megkísérelték megnyerni a rendjük számára, a „megyei urak” meg arra biztatták, hogy legyen „jurista”, miközben megkezdődött a huzakodás apjával, de egy pesti és egy rövid bécsi egyetemi orvostudományi próbálkozást követően – aminek emléke alkalmat nyújtott számára, hogy bemutassa a professzorokat, a szegényes, de színes pesti diákéletet az 1830-as évek elején – fellélegzésnek fogta fel, amikor apja üzleti szerencséje rosszul alakult, s nem tudta tovább finanszírozni fia orvosi tanulmányait, ezért beleegyezett, hogy átmenjen Pozsonyba a jogakadémiára. Ott sikerült „korrepetíciót” szereznie, amivel eltarthatta magát, s ebből alakult ki az első családi tanítói megbízatása. Felfedezte hivatását, a pedagógiai elkötelezettséget. „Ha főnkelt önérzettel, lelkesedéssel, sőt némi eszményies ábrándozással határozám el magamat a nevelői pályára, arra, hogy másokat neveljek derék honpolgárává a hazának, nemesebb tagjaivá az emberiségnek: viszont és egyidejűleg a legszentebb fogadalom rajongásával tévém föl magamban azt, hogy a lehető legtökéletesebb erkölcsi lényvé nevelem ki önmagammat. Az erkölcsi magasság és magasztosság lón törekvésem ideálja.” Később tudatosult és megformált nevelési rendszerének építő elemei voltak: „tisza erkölcsiség, részvétel, humanitás, hazafiság, önzetlenség, honszeretet, jótékonyosság, önlegyőzés, szilárdság, nemzeti önérték, elvhűség”.

„...lelkemben teljes demokratává lettem”

1833 és 1841 nyara között három főrangú családnál lett nevelő. Paptanárai ajánlották be őt, amit irigykedéssel vettek tudomásul egykori osztálytársai, akik csak kereskedő, iparos polgárcsaládokhoz jutottak el nevelőnek. A három családban életre szóló tapasztalatokat szerzett a társadalmi egyenlőtlenségekről éppúgy, mint az európai perspektívájú műveltségről: könyvtáraikban az egyetemes irodalom és a filozófia, sőt a pedagógia legfontosabb műveit olvashatta, amihez meglevő nyelvtudása mellett újabb nyelvek megtanulása segítette hozzá. A német és a latin mellett megtanult franciául, olaszul, törökül, angolul, spanyolul – és mivel ezt még túlzottan „szűkkörűnek” találta, görögül, svédül és dánul is elkezdett tanulni. „Akkor azután, így képzelém, majd foghatok valamihez.” Kimaradtak azonban a szláv nyelvek, annak ellenére, hogy Szombathelyen számos horvát osztálytársával nemcsak érintkezett, de ő tanította őket magyarra. Azt írja, hogy a szláv nyelvektől „ösztönszerűen” idegenkedett, amit úgy értett, hogy előre megérezte, amit idős korára a nyelvészeti szakirodalom már igazolt: a magyarnak hitt szavak jelentős részének szláv eredetét.

Nevelői éveiben lendült neki az írásnak, hosszú költeményeket, verses leveleket, sőt antik tárgyú színdarabot is írt distichonban. Ekkor, 1836-ban jelent meg első nevelői eszmefuttatása: házitanítói elveiről, tapasztalatairól ötrészes írásban számolt be a *Rajzolatokban*. Visszhangként egy sértett hangvételű, ingerült, személyeskedő támadást kapott. Ezzel Ney Ferenc is belekerült a reformkor türelmetlen és többször inkább sérelmi indulatból, mint az

adott tárgy ismeretéből táplálkozó vitái közepébe. A támadást higgadtan utasította vissza, a szerkesztő pedig megvédte.⁴

Legérdekesebb és legfontosabb nevelői helye gróf Brunszvik Ferencnél volt Martonvásáron és Pesten. Beethoven barátja, korának egyik legműveltebb, nagy képtárral és könyvtárral rendelkező, zenekarokat fogadó és házikoncerteket adó főura ritka, művészettel teli atmoszférát és művelődési lehetőséget biztosított a húszas évei elején járó házinevelőnek – és Ney Ferenc érdeklődése és tudásvágya természetesen találkozott a páratlan lehetőséggel, kihasználta. Magyarra fordította Beethoven operájának, a Fideliónak a szövegét – valószínűleg az arisztokrata érzékenységre való tekintettel Lengyey álnéven. Az operát 1839. december 28-án mutatta be a Nemzeti Színház.⁵ A színes, részletes leírások, Brunszvikék társaságainak portréi az *Emlékezések* legérdekesebb részei közé tartoznak.

Diákkori tapasztalatai óta foglalkoztatták a társadalmi egyenlőtlenségek, a zsidók diszkriminációja és a helyzetükkel kapcsolatos kérdések. Az 1839–1840. évi országgyűlés tárgyalta a zsidók szabad letelepedésének és üzletnyitásának a kérdéseit, amit aztán az uralkodó 1840. évi XXII. törvénycikként szentesített. A Vas megyei zsidóságnak a vármegye állásfoglalására írt hálanyilatkozatát Ney Ferenc fordította németről magyarra, s ezt külön íven ki is nyomtatták, szövegét a *Társalkodó* publikálta.⁶ Hamarosan megjelent egy olyan elbeszélése *A váltó* címmel a *Magyar Életképek*ben, amit újabb, közelmúltbeli kiadója a zsidó–magyar együttélésnek a korban kiemelkedő dokumentumaként mutatott be: „...oktató–nevelő céllal íródott történet, mely a két nép közeledésének lehetőségére kívánja tanítani az olvasót” – írta Szalai Anna. Benne „az önnevelésnek van a legnagyobb szerepe. Mindenki megvan a képesség a megbocsátásra, a szívében rejlő gyűlölet elnémítására és a másikkal való közeledésre is, hiszen az eljövendő ideális korszakot a közös hazában a ’szeresd felebarátodat’ elv fogja irányítani. Ennek a jövőbeni harmóniának korai megvalósult példája még az irodalom világában is csak különleges, idealizált típusok [...] közreműködésével lehetséges” – olvashatjuk ennek az iránynovellának a jelentőségéről.⁷

1846 decemberében Ney Ferenc tartotta az avatóbeszédet „A’ honi izraeliták közt magyar nyelvet terjesztő egylet” óvodájában. Olyan „testvéri érzelmeknek” adott hangot, hogy az eseményről beszámoló Szegfy Mór meghatottan írta: „...egy magyarhoni nevelőket képező tanár olyan igazságokat vall, melyeknek, ha az üdvözítő hallaná, megváltói szíve örülne.”⁸

⁴ Vö. Ney [Ferenc]: *A’ házi nevelés’ akadályiról*. 1–5 rész. Rajzolatok a’ társas élet és divatvilágból, 1836. 24–28. sz. 188–191., 193–197., 201–207., 211–214., 220–224.; Komor Bencze: *Jegyzetek A’ „házi nevelés’ akadályai” című értekezésre*. Uo. 34. sz. 269–271.; Ney Ferenc: *Komor Bencze úrhoz*. Uo. 44. sz. 350.

⁵ Ney Ferenc „Lengyey” álnévét ismeri Gulyás Pál: *Magyar írói álnév lexikon*. 2. kiad. Budapest, 1978. 277. Megerősíti szerzőségét, hogy „Lengyey [Károly?]”, akiről kevés irodalmi adat, néhány saját szöveg ismert a *Honművész* című lapból, egyik vitacikkében az írta, hogy 1837. júniusban elhagyta Pestet, és csak 1838. január 30-án tért vissza. Ez a két időpont pontosan megegyezik az *Emlékezések*ben leírtakkal: ekkor utazott gróf Sztárayékkal Nagy-Mihályba és onnan vissza Pestre.

⁶ Egykorúan megjelent a *Társalkodó* 1840. július 25-i 61. számában a 242–243. lapokon lábjegyzetként; újra közölve: Buzinkay Géza (szerk.): *Hírharang, vezércikk, szennzációs riport. Magyar sajtótörténeti antológia 1780–1956*. Budapest, 2009. 55–56. (17. jegyzet)

⁷ Szalai Anna: *Előszó*. In: Házalók, árendások, kocsmárosok, uzsorások. Zsidóábrázolás a reformkori prózában. Vál., szerk. Szalai Anna. Budapest, 2002. 33–34.

⁸ *Társalkodó*, 15. évf. 98. sz. 1846. dec. 10. 390.

„A’ népnevelési mint belletristikai irodalomban ismértetes hazánkfia”

Nevelői éveit Ney arra is kihasználta, hogy publicisztikát, tárcákat és beszámolókat írjon a lapok részére. A *Rajzolatok a’ társasélet és divatvilágból* című lap munkatársa lett, Társasélet rovatát vezette, és ott jelent meg 1836 végén öt folytatásban az *Utazás a Holdba* című regénye, az egyik első magyar tudományos fantasztikus regény.⁹ Előzőleg ismertette néhány német lap híradása alapján egy híres angol csillagász és matematikus, John Herschel állítólagos felfedezéseit a Holdban látható építményekről, életről, sőt az ottani élőlények társadalmáról.¹⁰ Ez a „felfedezés” ugyan szenzációhajhász hamisítvány volt – amit a *Rajzolatokban* meg is írt¹¹ –, viszont ötletet adott számára egy képzeletbeli világ és társadalom bemutatására. Ney kerek történetté formálta két hőse, Kalandi és Regényi utazását, több korabeli tudományos ismeretet is népszerűsítve, egy ideális társadalom képét nyújtva, egyúttal ironikus humorral a földi viszonyokra tett kritikus megjegyzéseket.¹²

1840-ben Pozsonyban publikálta történelmi színművei két kötetét, majd négy évre gróf Dessewffy Aurél *Világ* című hírlapjának állandó munkatársa lett, egy évig a *Honderú* munkatársa, 1845 és 1848 között pedig Széchenyi István fórumában, a *Társalkodóban* publikálta elméleti alapozású terjedelmes írásait az óvoda-ügy kapcsán. Nem tartozott egyik táborhoz sem, minden fórumban hirdette nézeteit, amelyek leginkább mérsékelt radikális demokráta és nemzeti-egalitáriánus nézeteknek nevezhetők. Mindamelllett, hogy a feudalizmus adott magyarországi társadalmi viszonyait és az osztrák-német függést elutasította, a királyt egy természetes intézménynek tekintette, a mindenkori királyra és hazai megszemélyesítőjére, a nádorra alattvalói tisztelettel tekintett. Másrészt emlékezéseiben többször elemezte a francia forradalom jelszavainak – szabadság, egyenlőség, testvériség – tartalmát, érvényességét, és saját megjelenésében is forradalmi hagyományokat követett: hosszúra hagyott szakállat hordott (amit csak az 1850-es évek végén, a reáltanodába történt kinevezésekor kellett átmenetileg levágtatnia), és nem viselt nyakkendőt (amivel feltehetőleg szintén ugyanakkor hagyott fel).

Ezekben az években sűrűn követték egymást nagyobb lélegzetű műveinek kiadásai, darabjainak színházi bemutatói, pályadíjak elnyerése – és még közbeékelődött házassága is. Feleségül vette a legutolsó nevelői helyén, a Zemplén megyei Nagy-Mihályban megismert Pilisy Angelikát – Angyalkát –, a sóházi pénztárnok lányát. Öntudatosan nem volt hajlandó kilépni saját társadalmi helyzetéből. „Szegénynek születtem, szegénynek kell maradnom: ez hangzott fel váltig lelkem mélyéből. Nem szabad tennem semmi olyast, mi valamikor lehetőséget nyújtana arra, hogy megszűnjék a tisztességes szegénység” – fogalmazta meg. De közben irodalmi működése, a számos ekkoriban születő művészeti és társadalmi (mai terminológia szerint „civil”) szervezetben vállalt szerepe és a Kisdedóvó-képző igazgatójává történt megválasztása után ő is részesült azokból az elismerésekből, amelyeket a reformmozgalmat támogató vármegyék nyújtottak a nemzeti mozgalom arculatát formáló fiataloknak: 1846-ban

⁹ Ney Ferencz: *Utazás a’ holdba*. Rajzolatok a’ társas élet és divatvilágból, 1836. 94–98. sz. 745., 753., 761., 769., 777.

¹⁰ *Felfedezések a’ holdban*. Rajzolatok a’ társas élet és divatvilágból, 1836. 20. sz. 153–154.; *Látszatos bizonyítása Herschel felfedezéseinek a’ holdban*. Uo. 1836. 66. sz. 523–525.

¹¹ „A’ híres felfedezések a’ holdban, melyekről külföldi lapok után Rajzolataink is hírt adtak, bizonyosan csak mystifikáció. Ez különben nagyon kár, azonban minden esetre az egészet szép anekdotának tekinthetni à la ezer egy éjszaka.” *Rajzolatok a’ társas élet és divatvilágból*, 1836. 35. sz. 279.

¹² *Utazás a’ holdba*. Agyrém. Neytől. Rajzolatok a’ társas élet és divatvilágból, 1836. 94–98. sz. 745., 753., 761., 769., 777.; új kiadása in: *A fekete sugár. Science fiction történetek*. Szerk. Urbán László. Budapest, 1989. 11–53.

Máramaros vármegye, a következő nyáron Zemplén választotta táblabírájává, ez utóbbi Petőfi Sándorral együtt.

Valóban bámulatos volt tevékenysége: újságírás, versek, elbeszélések, színházi és zenei kritikák, színdarabok írása. Éjt nappallá téve robotolt, ahogy az a biedermeier-romantikus költőkhöz méltó, beleértve Petőfit is. „És számtalanszor úgy hajlik el fölöttem az éj, hogy gyertyám világát elhalványítja az ablakon beszűrődő pitymallat, s ismét a fölkelő nap első üdvözlő rezege pilláimon, midőn rövid nyugvás után a szokott napszámra hí a vas kötelesség” – emlékezett vissza. Számos költeménye között mai szemmel alig található figyelemre méltó, viszont ha az *Életképek* környezetében tekintjük azokat, tökéletesen belesimulnak Czuczor Gergely, Lévy József, sőt Tompa Mihály ekkori versei közé. Költészete, témái, világgépe leginkább a nála két évvel idősebb Garay Jánoséval rokon; halála után ő adta ki barátja összes költeményeit.¹³ Míg nevelőként a Sztáray-családdal Bécsben tartózkodott, terjedelmes és tartalmas *Bécsi leveleket* küldött a *Literariai Csarnok* részére a császárváros társadalmi és főként színházi, művészeti életéről, vitázott pozsonyi vagy párizsi lapok tudósításaival, kifejtette véleményét Ferenczy István tervezett Mátyás- emlékművéről, beszámolt jól sikerült kirándulásokról – egyszóval színes tárcaleveleket írt.¹⁴ A pesti Nemzeti Színház 1842 nyarán az ő fordításában mutatta be Otto Nicolai *A templárius* című operáját, a következő évben *Silvio* című drámáját¹⁵ Laborfalvy Róza jutalomjátékaként, újabb egy évet követően pedig *Kalandor* című népszínművét,¹⁶ amelynek bemutatójáról ezt írta a sajtó: „Hogy e színműnek van érdeme, tanúsítja azon tény, mely szerint Ney Ferencz ur, a darab szerzője kétszer előhívatott [t. i. a színpadra, tapsra].”¹⁷ Az *Életképek* 1845. első félévében epigrammasorozatot írt a magyar városok, tájak neveire, a *Honderű* 1845. tavaszi számaiban pedig több részes eszmefuttatást indított *Elágazás és összeolvadás* címmel arról, hogy összeolvadhat-e valaha is a föld összes népe-nemzete (nem), viszont szerinte egy nemzeten belül mindig lesznek „összeolvasztások”. A magyar nemzetre térve nemzetkarakterológiai jellemzésbe kezdett: „a’ törvény, szokás, nyelv és öltözet körül tevéen vizsgálatokat, mint melyek legfőbb tényezői egy nemzet külön való sajátosságainak ’s ismertető bélyegének” – ismertette Garay János.¹⁸ Részben az itt megkezdett vizsgálódásaiból és elméleteiből nőtt ki egy nagyobb lélegzetű nevelési tanulmány *A népnevelés hatása Magyarhon népeinek erkölcsiségére* címmel, amelyet a Magyar Tudós Társaság, azaz a Tudományos Akadémia pályadíjjal tüntetett ki. A

¹³ Garay János összes költeményei... Kiadta Ney Ferencz. Pest, 1854., 2. kiad. Pest, 1860.

¹⁴ A Bécsi levelek (1840. május 16. – augusztus 20. között 16 levél) megjelenése: *Literariai Csarnok*, a *Sürgöny* melléklapja

¹⁵ „A darabot mellyen a francia iskola stúdiumának kétségtelen nyomai tünedeznek fel, újabb drámáink sikerültebbjei közé sorozhatjuk, ’s örömmel ismerjük el derék szerzőjében a hivatást az e mezőn működésre” – írta a *Világ* kritikus (1843. júl. 19. 57. sz. 55–56.). A *Honderű* kritikus nyelvének szépségét, erőlködés nélküli, „könnyen folyó” jambusait emelte ki, de hiányolta a drámai egységet. *Honderű* (Thalia rovat), 1843. júl. 22. 3. sz. 93–94.

¹⁶ A drámabíráló bizottság értékelése szerint „bár szerkezetében több színi nehézségekkel terhelt, de tartalmában igen érdekes és látványszerű ’Kalandor’ című 3 felvonásos népi színművet érdemesíté az első 50 arany, ’s a[z] [...] előadási rész- jutalomra; [...] a magyar népi ’s kitünőleg a hozzánk legközelebb álló ’s legismertebb pesti népélet, igen ügyesen, bő tárgyismerettel és korszerű satyrai éllel lévén jellemezve [...] továbbá: nagy színi hatást ígérő látványos szerkezeténél fogva is, [...] emelvén becsét még a változatos társalgási élénkség és jó tiszta ’s könnyen folyó nyelve is, mely mindenütt a beszélő egyének társasági állásához képest következetesen jellemző és természetes” *Világ*, 1843. szept. 16. 74. sz. 607. Petrichevich Horváth Lázár viszont „halva született gyermeknek” minősítette. *Honderű*, 1844. márc. 2. 9. sz. 302–303.

¹⁷ *Világ*, 1844. márc. 2. 18. sz. 131.

¹⁸ Hírlapi méh [Garay János] in: *Életképek*, 1845. márc. 15. 11. sz. 350–351.

szöveget 1847. február–márciusban írta, a helyenként önálló fejezetnyi jegyzeteket 1848. januárban toldotta hozzá – azután április 20-án írta meg az Utóhangot.

A nyomtatás ideje alatt nagyot fordult a világ, és amint az Utóhangból kiderült, cenzúra nélkül sok mindent egyértelműbben lehetett volna megfogalmaznia. Az „óhajtok” megfogalmazások helyébe már a „követelem” került, de a szerző szerint a könyv tartalma nem veszített érvényéből. A tanulmány első része a magyarországi népek, nemzetiségek és vallásfelekezetek jellemzőit, erkölcsi állapotuk meghatározó jegyeit vette sorra – ez a nemzetkarakterológiai számbavétel egyidőben jelent meg Rónay Jácint művével¹⁹ –, a második részben pedig erre építette a népnevelés szükségleteinek és irányainak áttekintését az elemi tanodák fizikai szükségleteitől a tantárgyak, a tanítási modor, a fegyelmezési módszerek, a tanítóképzés főbb szükségletein át az elemi iskolák igazgatóságáig, a tanfelügyelőségekig, sőt a népnevelési törvény kívánalmáig, kitekintve az óvodákra és a leánynevelésre is. „Az alapelvek tehát – szögezte le Ney –, melyekre a népnevelést fektetni kelljen, következők: vallásos erkölcsi-ség, öntökélyesítés és ember- s honszeretet elvei.”²⁰

Írásaiban Ney mindig sokoldalúan körüljárta fő témáját, legyen szó tárcacikkról, tanulmányról vagy tanévzáró beszédről. A pedagógiai fővonal mellett itt is kifejtette nézeteit a magyar társadalom állapotáról, lesújtó véleményét a nemesség nagy részéről, amely „életmódja és műveltségénél fogva határozottan az alsóbb néposztályhoz tartozik”,²¹ mégis kiváltságos. Fontos kérdésként több vonatkozásban is foglalkozik a zsidóság különleges társadalmi, vallási és a magyarsághoz viszonyított helyzetével. Bár az ma már nem érzékelhető, hogy e kérdésekről írva is cenzúraszempontok befolyásolták volna, de erre mutatnak az Utóhangban írottak: „Most már nem kétségeskedem nyilvánítani: hogy a zsidók emancipációját ohajtom s kívánom, de köznevelési elvek feltétele alatt: hogy a zsidó szünjék zsidó lenni, s alakuljon át mózes vallásu *magyarrá*. S ezt annál határozottabban mondom ki, minél sajnosabban tűnt elő dicső forradalmunkat undokító ama középkori kinövése a szűkkeblűségnek, minél ocsmányabb és századunkat gyalázó a butaságnak ama harcza, melly legujabban is zsidók üldözését tűzte ki célul.”²²

Ebben az időben a Természettudományi Társulat rendes tagjává választotta, a Szobormű-egylet és az Első Magyar Festészeti Akadémiát gyámolító társaság titkára, a Pesti Műegyesület igazgató, műbíró választmányi tagja, a Szent István Társulatnál, mely kezdetben Jó és olcsó könyveket kiadó társulat cím alatt létezett, választmányi és bíráló tag, aztán 1848-ban a Magyar Nevelési Társaság elnöke lett. Tisztségeire nem annyira megtiszteltetésként, mint inkább köteleességteljesítésként és munkaként tekintett: a társaságok működéséről szóló alapos titkári beszámolóit rendszeresen lehetett olvasni a hírlapokban; a Műegyesületről szólva pedig *Emlékezéseiben* részletesen bemutatta az 1840-es évek születő pesti művészeti és műkereskedelmi életét.

„Mennyifelé kiágazó munkásság! Mennyi mozgékony-ság, mondhatnám nyugtalan, pihenni nem tudó, izgatott tevékenység! [...] És [...] mekkora elforgácsolása az erőnek!” – írta visszaemlékezve mintegy az egész reformnemzedékről.

¹⁹ Rónay Jácint: *Jellemisme, vagy az angol, francia, magyar, német, olasz, orosz, spanyol nemzet, nő, férfit és életkorok jellemzése lélektani szempontból*. Győr, 1847.

²⁰ Ney Ferencz: *A népnevelés hatása magyarhon népeinek erkölcsiségére*. Pest, 1848. 112.

²¹ Ney: *A népnevelés hatása*, 71.

²² Ney: *A népnevelés hatása*, 113–114. Ney itt a több városban előfordult zsidóellenes megmozdulásokra utalt.

„Ki valóban akar nevelni tudni, annak a kisdédóvason kell kezdenie”

A kisdédóvás a reformkorban fontos nemzeti ügyként született meg, intézményeinek létrehozásában és működési feltételeinek biztosításában a reformellenzékűtől a nemzeti érzelmű arisztokrácia tagjai is sokan részt vettek: az Egyesület alapító tagjának nyerték meg a királyt, V. Ferdinándot, alapító tag lett gróf Esterházy Károly, herceg Esterházy Pál, Lónyay Gábor és Kossuth Lajos; gróf Festetics Leó pedig egy nagy alaptőke mellett tolnai birtokán épületet adományozott a képzőintézet céljára.²³ A Kisdédóvó-intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület és ezzel együtt a Kisdédóvó-képző abban az időben még férfiakat képező oktatási intézmény volt és egyúttal minta-tanintézet. Tolnából Pestre költözésekor pályázat útján választották meg igazgatójává Ney Ferencet 1844. augusztus 19-én. „Mi szíves örömmel örvendünk, hogy a munkás férfiút ki honi literatúránk legfáradhatlanabb és legszerencsésebb művelői közé tartozik, olly téren látjuk, mellyen a hazának erélyességénél fogva sok üdvöst, késő nemzedékre malasztos befolyást árasztandót nyújthat” – örvendezett a *Nemzeti Ujság*.²⁴ Az *Emlékezésekből* a mai olvasó számára is kedvező kép rajzolódik ki mind Ney pedagógiai elméleti felkészültségéről, elképzeléseiről, mind az intézetében, a születő hazai óvodákban folyó munkáról.

Igazgatói kinevezését követően Ney nagy lélegzetű beszámolókat, jelentéseket és dolgozatokat publikált, ezek azonban a sajtóban szétszórva maradtak, így ma már nehezen áttekinthetők, bármennyire is jelentős volt korabeli hatásuk. Nemcsak megalkotta 1847-ben az egyszerű és máig élő „óvoda” elnevezést²⁵ – amit ettől kezdve publikációiban következetesen használt és így elterjesztett –, de meglátogatva több vidéki óvodát körülményeikre, felkészültségükre, szükségleteikre és módszereikre egyformán figyelmet fordított, tapasztalatait megírta, és amikor csak lehetősége volt rá, igyekezett anyagi segítséget is szerezni a távoli, rossz helyzetben működő óvodáknak. *Kisdédóvási nefelejts* címmel magyar és német nyelven összefoglalta, hogy milyen szempontok, elvek szerint működnek a kisdédóvó intézetek, figyelve szövegezésének formájára is: „bármely együgyű embernek érthetőleg, ’s bármely szegénynek megszerezhetőleg”.²⁶

Írásaiban a reformkor magyarosító szellemével megegyező nézeteket képviselt, s ennek jelentőségét általában első helyre sorolta. Rendkívül fontosnak tartotta a magyar nyelv tanítását az óvodában, amitől a magyar nemzeti érzület terjedését is remélte, de óvodai pedagógusként más nevezett elsőrendű feladatnak: „Valamint tehát a magyarhoni óvoda fön nem állhat nemzetiségi ihletés nélkül: úgy viszont csupán a’ nemzetiségére fordítván kizárólagos figyelmét, megszűnend óvó-intézet lenni.”²⁷ Márpedig a kisgyermek óvását, harmonikus

²³ Komáromy Lajos: *Budapest jótékony intézetei. XII. A kisdédóvó intézeteket terjesztő egyesület*. Vasárnapi Ujság, 1874. jún. 21. 25. sz. 393. A kisdédóvás hazai intézményeinek megteremtésére és adataira nézve: Tóth Árpád: *Önszervező polgárok – A pesti egyesületek társadalomtörténete a reformkorban*. Budapest, 2005. 95–104.

²⁴ *Nemzeti Ujság*, 1844. aug. 23. 31. sz. 131.

²⁵ „Hiszem, hogy a’ kisdédóvó intézet és óvó intézet nevezetek leggyakrabban, ’s hivatalosan tán még igen sokáig fognak használatni; de egy rövidebb ’s még is alapos ’s egyszersmind eléggé lágy hangzatu szóra is nagy szükségünk van, mi tehát az óvoda lehet. Szükségünk van pedig legfőképp a’ gyermekek tekintetéből.” Ney Ferencz: *Töredékek a’ kisdédóvás érdekében. III. Vélemény az intézetek nevezetéről*. Társalkodó, 1847. márc. 14. 21. sz. 80. Vö. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. 2. köt. Budapest, 1970. 1106.

²⁶ Ney Ferencz: *A’ pesti izraelita kisdédóvó-intézet megnyitásakor 1846. nov. 30-án mondott beszéd*. Társalkodó, 1848. febr. 4. 5. sz. 34.; *Kisdédóvási nefelejts. „Vergißmeinnicht” der Bewahranstalt*. Pest, 1845. (2. bővített kiadása 1846-ban, külön magyar és külön német füzetben)

²⁷ Ney: *A’ pesti izraelita kisdédóvó-intézet*, 35.

és biztonságos fejlődésük biztosítását nevezte az óvoda elsőrendű feladatának. Pedagógiai tekintetben talán a legtöbbször, minden lehetséges alkalommal ismételt alapelve és figyelmeztetése volt az óvodák részére, hogy „az ovó intézetet egyáltalán nem illik, nem szabad tanodává tenni semminemű tekintetben. [...] A' kisedovó intézet nem iskola.”²⁸

A társadalmi különbségek csökkentését, kiegyenlítését ismételten és kiemelt feladatként jelölte meg. „...[A'] szegénységnek nagy, 's tán sokkal nagyobb szüksége van az ovóintézetekre, mint a' vagyonsb osztályoknak; de éppen azért vagyunk embertársakul, felebarátokul alkotva Istentől, hogy kezefogva, vállvetve segítsünk az emberiség közbajain, segítsünk bajain a' szegényebb osztálynak, melyeken ő saját erejéből segíteni nem képes, de melyeknek elhanyagolásával az összes emberiség üdvét hanyagoljuk el...”²⁹

1846-ban ő írta meg az egyik legszebb, irodalmi igénnyel megformált vallomást a pedagógia és az óvodapedagógus hivatásáról, a társadalmi megértés és tolerancia ritka példáját nyújtva: „A' lelkes óvó nem különítendi el magát a' néptől; nem kíván fénykedni fölötté sem öltözetben sem életmódban. Egyszerűség, szerénység az ő jelszava; ő szegény akar lenni a' szegények között, csak így remélhetvén bizalomteljes összesimulást. – A' buzgó kisedovó vegyes vallásu helységekben nem elegyedik vallási súrlódásokba; illyeket pedig éppen fölhíni, szítani, vagy ápolni valóságos bűnnek tartja, jól tudván, hogy a' gyűlölködés, melyet illy értetlen módon a' zsenge keblekbe szivároztatna, tízszeresen boszúlandná meg magát a' felnövekedők felebaráti szeretetén. – Az okos kisedovó bármennyire szent is előtte a' nemzetiség felvirulása – idegen ajkúak közt mégsem erőszakolja a' nemzeti nyelv gyakorlását; hanem minden lehető kellemes és édesgető módokon rést keres, hogy a' nyelv nemcsak a' kisedek ajkain, de a' szülék szívében is viszhangra találjon; – 's éppen ezért nem veti meg gőgösen a' nép közt divatozó nyelvet. Sőt ha ezt maga nem tudná tökéletesen, mindenkép fáradoz annak megtanulásában. Így jó példát mutat, tetteleg megkezdi a' simulást, melyet eszközölni akar, 's jó szándéka iránt bizodalmat gerjeszt. [...] Példánya ő a' mértékletesség- és elégtűségnek, példánya a' türelem- és fáradhatlanságnak. – Intézetének atyja; a' községnek barátja. Szenved a' szenvedőkkel, nélkülöz a' nélkülözőkkel; nem annyira saját anyagi javát nézi mint az ügy fejlődését! [...] Így nyeri meg a' nép szeretetét, tisztetét; így köti a' nép szívére a' kisedovás ügyét, – 's áldás leng az ő léptein!”³⁰

„a haza valamennyi honpolgár összege”

1848 tavaszán – nyugodtan állítható: természetesen – a forradalmár fiatalok között találjuk Neyt, még ha náluk egy-két évvel idősebb volt is. „Földerült a 48-ki év, a szabadság, a remény, a boldogság éve – emlékezett –; és ránk szakadt a 49, a küzdelem, az élethalál-harc időszak. Mámorra kijózanodás, lelkesedésre elszántság, rivalgó örömré hadi riadó, igézetes átszellemültségre nemzeti gyász! A fiatalokat elkapta a rajongás s elragadta a harcmezőre; a rajongókat feltűzelte a vész s leverte, szétszórta a győzelmes bosszuló hatalom. A haza mindenek előtt! Ez vala a lángoló lelkek jelszava! Mit ekkor a kisedek nevelése! Azok várhatnak, mikorra ki lesz víva a dicsőség.” Szemléletes ábrázolása ez a forradalmi hónapok lelkiállapotának.

Ő valóban úgy gondolta, hogy most fontosabb a nevelők megszervezése forradalmi szellemen és főleg az új nevelési célok kitűzése. Már az 1848. június 24-i Pest városi választás előtt – amikor képviselőnek választották – hosszú cikkben foglalta össze nevelési és oktatási

²⁸ Ney: *A' pesti izraelita kisedovó-intézet*, 35.

²⁹ Ney: *A' pesti izraelita kisedovó-intézet*, 34.

³⁰ Ney Ferenc: *Kisedovási ügy. A kisedovó hatáskörének 's kötelességeinek fontosságáról*. Társalkodó, 1846. szept. 3. 70. sz. 279.

elveit a forradalmi fiatalok lapja, a Jókai Mór által szerkesztett *Életképek* részére. „Minden nevelésnek *vallásos*-erkölcsinek kell lenni, – de a’ *hit* vallás saját tantárgyat képez. Nem lehet és nem illik az egész nevelésre, az egész tanításra hitvallásos, azaz felekezeti szint ömleszteni, ha csak a’ vallásháborúkat újon felébreszteni nem akarjuk, mellyek bizony sem egyik sem másik részen nem nagy dicsőséget véstek a’ történet – az emberiség-történet – lapjaira. Ki kell valahára bontakoznunk ama középkorú sötétségből, melly a’ serdülő nemzedéket a’ tanoda zárt falai közt hitvallási gyűlölködésre uszítja, egymást itt eretneknek, amott fanatikusnak gúnyolván. [...] Álladalmi nevelést nekünk! de jót, minden oldalút, kimerítőt, nemzetit! Tudom én, mivel tartozom hitvallásomnak, ’s megmutattam elégszer, hogy catholikus lenni tudok és akarok, hol catholikusul kell fellépnem [...] De más részről soha sem tudnék abba megegyezni, hogy ott, hol a’ nemzet köznevelése forog kérdésben, felekezeti harcok csóvát szórjuk a’ könnyen gyűlékony anyag közé. ’S azért ne hallgasson az álladalom egy oldalú tanácsra ; – catholikusok részéről ne csupán a’ papságot kérdezze meg a’ nevelés teendőire nézve, hanem kérdezzen meg elfogulatlan nevelőket is, kik a’ nevelés ügyét a’ felekezetiségnél sokkal magasb: közműveltségi, köz nemzetiségi szempontból fogják fel. Ha lehetnek kereskedelmi kamrák a’ kereskedés ügyére nézve: miért ne lehetne nevelési magántanács [t. i. közoktatási tanács – B.G.] a’ nevelés dolgában is. De ez ne csak papokból szerkesztessék össze; kivált pedig csupán főpapokból ne, mert ők az egyoldalúságnak legelszántabb bajnokai. Az istenért, kerüljük az egyoldalúságot. [...]”³¹ (Kiem. az eredetiben)

Előbb a Magyar Nevelési Társaság, majd az 1848. július 20–24. között megtartott első magyar egyetemes tanári gyűlés is megválasztotta elnökének. Ekkor harmincnégy éves. Joggal merült fel utóbb a pedagógiatörténészben, hogy „[m]i a magyarázata annak, hogy az elemi iskolai tanítók, a középiskolai és egyetemi tanárok népes gyülekezetében a legfiatalabb és meglehetősen periférikusnak tekinthető intézmény, az óvoda és az óvóképzés reprezentánsát választották elnöknek? Az ok [...] elsősorban az, hogy Ney Ferenc személyében olyan személy került az elnöki székbe, aki mentes volt mind a felekezeti, mind pedig a kormányzati függőségtől, aki akkor a talán egyetlen egyesületi (tehát világi), viszonylag magasabb szintű iskola vezetője volt.”³² Itt mondott elnöki beszédében Ney ismét a vallásfelekezeti helyett az állami oktatás szükségességét fejtegette, de bármennyire is óvatosan és toleránsan fogalmazott, felháborította a katolikus egyház képviselőit, akik feltehetőleg már közelmúltbeli sajtófejtegetése óta görbén tekintettek rá. „A tanszabadság eszméjére nézve – szögezte le Ney – nem értjük egymást. Elvben a felekezeti tanodának ellene vagyok. De ezen elv az élet körfolyamát megelőzi. Törekvésünk most csak az lehet, mikép előkészítsük a lehetőséget, hogy emez elv valaha valósuljon. Ezt kell könnyíteniünk. S épen azért ne állítsuk a dolgot élére. Én az engesztelődés embere vagyok. Kapcsoljuk össze az elméletet a gyakorlattal. A szülők és a köznép felfogása kétségtelen; ezeknek uralkodó nézetei ellenében az egyháznak most még teljes kizárása lehetetlen. Maradjon az utóbbra. Elég most a célhoz közelítőleg cselekednünk.”³³

1848. július 23-án báró Eötvös József miniszter előtt a tanítógyűlés huszonöt tagú küldöttségének élén tartott beszédében Eötvös felfogásával összhangban álló nézetet fejtett ki: „E gyűlés folyama alatt egy nagy elvben állapodtunk meg közértelemmel, ti., hogy »az álladalom állít tanintézeteket a tanszabadság teljes biztosítása mellett«. Egy nagy tény valósult

³¹ Ney Ferenc: *Népnevelési intézkedések*. *Életképek*, 1848. júl. 2. 1. sz. 9–10. A cikket már június 10-én, azaz a választás előtt megírta, de csak utána jelent meg.

³² Vág Ottó: *Ney Ferenc (1814–1889)*. *Pedagógiai Szemle*, 40. évf. (1990) 1. sz. 40.

³³ Idézi Péterfy Sándor: *Az 1848-iki Tanügyi Kongresszusról*. *Új Pedagógiai Szemle*, 43. évf. (1993) 7–8. sz. 46–47.

a gyűlés alkalmával, az ti. hogy félretéve minden fokozati s felekezeti különbséget, egy testté forradtunk össze, s tanácskoztunk mint barátok, mint testvérek.”³⁴

Ney belevetette magát a forradalmi mozgalomba. Tagja volt a Teleki László vezette, korábban Ellenzéki Körnek, március 16-tól Radical Körnek nevezett csoportosulásnak; ennek listáján választották meg városi képviselőnek, és lett a Kör századának főhadnagya. „Egyenruha, egyenlő fegyverzet nem kelle még akkor; elég, hogy megvolt a csapat. Átila, kabát, fekete, szürke, kék vagy barna – mindegy: csak ott legyen a mellre tűzve a nemzeti színű kórkárda, tisztnek bal karját fogja körül csokorra kötött nemzeti szalag: megvan a harcos öltönye. Fegyvernek elég jó volt az egy- vagy kétsövű vadászpuska, egy-egy díszkard, fringia vagy gyíkleső: kész a katona, kész a haza védője. Ily tarka-barka keverékkel gyülekeztünk aztán esténként, s indultunk őráratra s pihentünk a kijelölt őrtanyán.”

Így vezetett néha éjszakai őráratot, fogott el gyanús csavargót, aki végül is egy fordulatot lengyel–szerb–magyar történet szereplőjének bizonyult. Amikor az 1848. évi XXII. törvény-cikk értelmében megkezdődött a nemzetőrség szervezése, Ney a terézvárosi, 5. századba került. A Lövéldében megtartott – a választási beszédekkel együtt részletesen bemutatott – tisztválasztás során őt hadnaggyá választották. Ilyen minőségben vett részt a pesti zászlóalj zászlószentelésén a budai Vérmezőn, ami ismét jó lehetőséget nyújtott számára a népünnepeleírására. Összetűzése a „márványszerű” Görgeyvel, kihallgatása Kossuth „fogadóórája” alkalmával – a szabadságharc főszereplőiről egy-egy pillanatsfelvétel. Terézvárosi kocsmákban tartott választási beszédei és a polgárság reagálása a mozgalmas forradalmi hétköznapok plasztikus képei. A lengyel menekült (gróf) története olyan, mint egy Jókai-elbeszélés. 1849 elején kalandos menekülése családotul Gödöllőre, később visszatérésük után nyári tüzes beszéde, buzdítása a városi közgyűlésen az orosz támadás elleni népfölkelésre – ez már a szabadságharc „végvonaglása” volt, Ney Ferenc számára pedig a fogság és kihallgatások kezdetét jelentette. Bemutatja a foglyok életét és lelkiállapotuk alakulását, az Újépület cellájából hallott kivégzések hatását, jellemzett néhány sajátos figurát. Szabadulása után rendőri megfigyelése következett: feltűnő és eltűnő ismerősök, a legyőzött Pest atmoszférájának találó felvázolása egy-két képpel – „a néptelen utcán is az elveszett haza síri szelleme sóhajtozott”, írta például –, a támogatók és növendékek nélkül maradt Kisdedóvó-képző vegetálása, újabb rendőrségi kihallgatások baráti társaságok és főleg a szocialista Fourier Phalansterről szóló művének olvasása miatt. Közben négy gyermekének és tenyésztett galambjainak gondja, illetve korán meghalt három gyermekének temetése: magánéletének alakulása összhangzásban állt a Bach-korszak magyar lelkiállapotával. „Szóval meggyűlöltem végkép minden mozgalmat s annak embereit, kik bármely úton ujabban vért, tüzet, pusztítást és nyomort akarnának fölidézni szegény eltiport hazámra. – Kijózanodtam. Ezt a hasznot merítettem – oly veszedelmeseknek gyanúsított phalanszteri olvasmányaimból” – írta *Emlékezéseiben*. Az ötvenes évek elején írt *Egy őrangyal* című erkölcsnemesítő elbeszélésének néhány romantikus megfogalmazása így hangzik: „Belviszályok rémhada szágulda végig az ország szent földén [...] És lőn polgárháború, ölés, gyilkolás, pusztítás, irtás, megsemmisítés. Végig nyargaltak a honon a forradalom minden iszonyai... Hősök haltak, sebesültek jajgattak, özvegyek sírtak, árvák zokogtak, lakatlanok bolyongtak.” A szabadságharcról rajzolt ilyen romantikus, Szinnyei Ferenc szerint „ultrakonzervatív” felfogású kép az „egyetlen novellánk, mely a szabadságharcnak csak árnyoldalait látja”.³⁵ Szinnyei minősítései közül azonban

³⁴ Idézi Vág: *Ney Ferenc*, 41.

³⁵ Szinnyei Ferenc: *Novella- és regényirodalmunk az abszolutizmus korának elején. Értekezések a Nyelv- és Széptudományok köréből*. XXIV. kötet 14. sz. 1929. 34–35. Szinnyei bizonyára nem ismerte Ney Ferenc Keled álnéven írt Honfi dala című költeményét a *Magyar emléklapok 1848. és*

semelyik sem helytálló, legkevésbé Ney „ultrakonzervativizmusa”; 1848-as szereplése sokkal inkább radikálisnak volt nevezhető, és arra következett a kétségbeesett bezárkózás – idézett költői képei pedig leginkább Vörösmarty *Előszó* című költeményére rímelnek.

Az elbukott szabadságharc, vele együtt a két évtized alatt kibontakoztatott és felfokozott nemzeti álmok szétfoslását Ney Ferenc is hasonlóképpen dolgozta fel, mint sokan mások a forradalomban részt vevő kortársai közül, akik a természettudományok tanulmányozásába vagy a hétköznapi gondjainak megoldásába menekültek: Csengery Antal a vegyészet tanulmányozásába fogott, Jókai természettudományi tanulmányokba merült, Kossuth botanikai és geológiai gyűjteményt hozott létre torinói emigrációjában. A kudarcérzet és kiábrándulás, a zsákutca tudatosulásának következménye a pozitívizmusként ismert kor lett – a nemzeti nagyság, a nemzeti onnipotencia ábrándjának szétfoslása után a realisabb önismeret a modern magyar szellemi élet megjelenésének és a hiányzó intézmények megteremtésének alapja lett. „Én nem lettem boldoggá latin tanulmányaim után. Folytonos küzdelem a mindennapi kenyérért, – ez a jutalma latin tudományomnak. Szívemben megutáltam ezen úgynevezett classicus műveltséget, s így bizony nem is erőltetem rá fiamat” – írta Béla fiáról vezetett jegyzeteiben 1855-ben. Ezalatt a fél évtized alatt életkörülményei és csalódottsága, letargiája elvezetett oda, hogy túllépjen az addig odaadóan végzett óvodai hivatásán, és mintegy magasabb szintre lépjen: az óvoda után a reáliskolában találta meg saját pozitívista válságát a szabadságharc veresége utáni helyzetre és lelkiállapotára.

A két nevelőintézet Ney Ferenc számára nem különbözött a legfontosabb kérdésekben, a magyar nyelv terjesztésének és a magyarság felemelésének feladatát illetően. „És történt, hogy az 1855-ben felállított német reáliskolához a magyar nyelv tanítására hirdettek pályázatot. Ez felvillanyzott. A magyarságot megóvni, megőrizni, ha lehet, fejleszteni és terjeszteni is a német intézetben! Magyar szellemben való nevelését folytatni talán ezen kisdedeknek ott is, kiket a Valero-utcai szerény házban vettem kezeim alá! Mily szépen összefüggő láncolata a tevékenységnek! [...] [É]s pályáztam a nagyon is alárendelt, mert csak melléktanári, de mégis magyar érzületet ébreszthető s terjeszthető állásra. 1857. január hó 2-án megkezdtem működésemet.” A melléktanári állás az igen alacsony, 400 forint éves fizetésben is megnyilvánult;³⁶ ez csupán a fele volt a Kisdédóvó-képzőbeli fizetésének, ahol legalább az igazgatói lakásban megmaradhatott, míg majd már igazgatóként átköltözhetett a reáltanodában elkészült lakásba.

„...a munkásság maga a leghatékonyabb gyógyszer minden fájdalom ellen...”

Ney Ferenc válsága nem depressziós tespedtségben jelent meg – inkább változatlan tevékenységgel igyekezett azt elfedni. 1853-ban Garay János halála után egyik szervezője lett művei kiadásának, az adakozásoknak családja számára. 1854–1855-ben a *Családi Lapok* szerkesztője volt.³⁷ *Matild és Olga* címmel romantikus, terjedelmes regényt írt, amely három kötetben jelent meg 1855-ben – a *Vasárnapi Újság* szerint „olvasott könyv volt az

49-ből című antológiából (1850. 161–162.), a szabadsághoz írt himnikus sorait és nemzetőri visszaemlékezéseit sem, amelyek ellentmondanak minősítésének.

³⁶ Kemény Xavér Ferencz: *A budapesti IV. ker. közs. főreáliskola története 1854–1896*. Budapest, 1897. 57.

³⁷ Lásd bővebben: Buzinkay Géza: *Szerzői levelek a Családi Lapok szerkesztőjéhez, Ney Ferenchez, 1853–1855*. Magyar Könyvszemle, 130. évf. (2014) 4. sz. 486–490.

országban”³⁸ –, és megjelent verseinek *Családképek* című gyűjteménye.³⁹ A következő évben *Galyfűzér a nevelés virányligetéből* címmel az óvodai nevelés elveit, irányzatait és módszereit összegző művét adta ki, 1858-ban pedig a Nemzeti Színház két olyan operát is bemutatót, amelynek szövegét ő fordította magyarra (Rossini: Hamupipőke, Mozart: Figaró lakodalma címmel, amit ma Figaró házasságaként ismerünk). Ennek az évnek a végén érte őt több mint egy évtized után a korábbiaknál nagyobb elismerés, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának választotta. Székfoglalóját a bölcséleti (filozófiai) osztályon *A divat erkölcsi súlya* címmel tartotta.⁴⁰

Egy évtizeden át intenzíven jelen volt az Akadémia ülésein, részt vett bírálatokban, és 1867-től két éven át a bölcséleti osztály jegyzője volt. Az 1867. április 8-i ülésen *A nagyobb és kisebb nemzetiségek és államok létjogi viszonyairól* című értekezését olvasta fel, amelyben a nagy államokkal szemben a kisebb országok, nemzetek, nemzetiségek jogai és életképessége mellett érvelt. Előadásának kivonatát közölte az *Akadémiai Értesítő*, eszerint többek között kijelentette: „Gondviselés-szerű küldetésre egy nép sem hivatkozhatik öntudatosan. [...] Egy népnek sincs joga más kisebbséget csupán a tömegesség indokából elnyelni. [...] Kisebbségek és nemzetiségek létének biztosítására hatalmas eszköz a szövetkezés. Csak az őszinte, testvéri szövetkezés nyújt állandó biztosítékot. [...] Kisebbségek létezésének nem csak lehető és jogos, hanem valódi szükség: emberjog, erkölcsiség és szabadság érdekében. [...] Oly kisebb állam, melyben több nemzetiség testvéreileg megférhet, valódi mintakép a jövő alakulhatóságokra nézve.”⁴¹ Ney gondolatmenete nemcsak a Habsburg Birodalom létének szükségességét kérdőjelezte meg, de ugyanannyira szemben állt a magyar nemzeti fensőbbiségtudattal is, és benne talán még rokonság is felismerhető Kossuth dunai konföderációs tervezetével. Ezért vagy sem, az Akadémia titkára, Arany János értesítette, hogy előadása „kiadásra nem ajánlatott [...], a nemzetiségek *mostani felkorbácsolt állapotában* könnyen félreértésre okul vagy új izgatásokra ürügyül szolgálhatnak”.⁴² (Kiemelés az eredetiben – B. G.)

³⁸ *Vasárnapi Újság*, 1889. szept. 15. 37. sz. 602. A megjelenést követően a *Pesti Napló* terjedelmes, méltató kritikájában „Tolnai” többek között ezt írta: „A mű kivételére nézve különösen szembevetendő szerző erődús képzelő tehetsége, és képekbeni kifogyhatlansága; de úgy hisszük, hogy a catastrofhák, ha nem oly számosak, tán annál meghatóbbak leendettek. [...] A mű nyelvezete gyönyörű... [...] A művet tehát, mint nemcsak mulattató de hasznos olvasmányt is, az olvasók figyelmébe ajánljuk.” Tolnai: *Matild és Olga, irányregény Ney Ferencztől*. *Pesti Napló*, 1855. máj. 6. 1547. sz. 19. A regény „erkölcsi irányát” emelte ki a *Vasárnapi Újság* (1855. febr. 11. 6. sz. 48.). Tóth Kálmán viszont tárcájában ironikus megjegyzést tett a *Hölgyfutárban*: „...hőse megjárta Franciaországot, Perzsát és Bagdádöt, mint Ney Ferenc regényének hősei a világot, kik utózára egytől egyig Makaóban jönnek össze.” *Hölgyfutár*, 1856. okt. 28. 249. sz. 1010.

³⁹ Az „irodalmi dilettantizmus” fórumaként számon tartott *Hölgyfutár* kellemetlen hangú értesítése szerint: „Most jelentek meg Ney Ferenc 'Családi képek' című költeményei. Az átlapozott könyvből csak azt tanultuk meg, hogy lehet valaki igen derék, igen képzett ember, a nélkül, hogy költő is lenne egyszerre, s hogy Ney ur, ha jó barátaira fog hallgatni, ezentúl csak a nevelés 'Virányligetein' marad, s a Parnasz göröngyös utait azok számára hagyja, kik magasabb hegyeket is megszoktak mászni, mint az 'üde' Svábhégy, s a szerzőnek anyira kedves 'Virányos'. *Hölgyfutár*, 1856. jan. 3. 2. sz. 7.

⁴⁰ Szövege nem maradt fenn, ismertetése: *Budapesti Szemle*, 1859. 6. köt. 18–19. sz. Osztályülési előadások, 229–230.

⁴¹ *A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője*, 1867. (1. évf.) 7. sz. 141–142.

⁴² Arany János 1867. május 3-án kelt levelében írta: „...két bíráló egyező véleménye szerint kiadásra nem ajánlatott; először azért, mivel jobbára már sokszor elmondott általános észrevételeket [át-húzva: igazságokat] foglal magában, melyeket – bár senki sem von kétségbe, mindazáltal a történelmi fejlődést s az államok alakulását mégsem képesek feltartóztatni, vagy más irányba fordítani, másodszor azért nem, minthogy számos elvont állítást foglal magában, melyek kivált nálunk s a

„Mily szépen összefüggő láncolata a tevékenységnek!”

Ney Ferenc ekkor már egy évtizede a pesti főreáliskola magyartanára volt; iskolai tevékenységét azzal kezdte meg, hogy a német iskola értesítőjébe terjedelmes tanulmányt írt *A magyar nyelvtanulmány a német tan nyelvű reáltanodákban* címmel. Ez a nyelvpedagógiai tekintetben is értékes dolgozat a kényes téma – a Bach-korszak közepén! – rendkívül ügyes, körültekintő és diplomatikus tárgyalása miatt is figyelmet érdemel, mivel Ney elmagyarázta, hogy miért kormányzati érdek, ha azt csinálja az iskola, amit a kormány nem akar. „Képzeljünk már most egy ácsmestert vagy építész – érvelt –, ki igen ügyes a maga szakmájában s kinek [...] igen jövedelmes megbízatása akadhatna valamely magyar község részéről, mely bizonyos nagyobb szerű középületeket szándékozik emeltetni városában. De a községi előjárók észreveszik, hogy ez ember nem tud magyarul, nem képes magát velők illőleg megértetni, nem bírja tervének előnyeit tisztán fölfejtteni előttük [...] Ime az ügyes iparos elszalasztott egy nyereséges üzletet – a nyelvbéli járatlanság miatt. – [...] Mert hiába, igaz marad, ki az emberek nyelvét bírja, bírja az emberek szívét; s a kölcsönös bizalom leginkább csak a fesz-telen és közvetlen, a személyes és akadálytalan eszmecsere útján fejlődik ki. [...]

Én tehát szerény véleményem szerint kétségtelennek tartom: hogy a magas kormány a maga bölcs belátásánál s a nép javát eszközölni óhajtó intézkedéseinél fogva senkitől sem kívánja elzárni a lehető legnagyobb boldogulhatási módot az által, hogy valamit, mi e boldogulására eszközül szolgálna, alkalom hiányában meg nem tanulhatott.”⁴³

Az 1860. év volt az, amelyikben az összes addig német nyelvű iskola: a reáliskolák átváltak vagy megpróbáltak átválni a magyar nyelvű oktatásra és megszabadulni a német tanároktól.⁴⁴ Ney Ferenc nemcsak a nosztalgikus forradalmi hangulatra és a helytartósági vagy városi rendelkezésekre hagyatkozott, hanem érvelt a magyarosítás mellett, de egyúttal a német nyelv és kultúra kisöprésének törekvései ellen is. Nem tehette meg, hogy a német nemzeti ébredés nagy ünnepségsorozatába, Schiller születésének 100. évfordulójába ugyanúgy bekapcsolódjon, mint a budai állami főreáliskola. A belvárosi főreáltanodában nem volt Schiller-ünnepség, és így diáklázongások sem⁴⁵ – viszont Ney, a forradalmár, de egyúttal kultúr-ember is, a tanév végi búcsúszavában arról beszélt, hogy „[v]annak – s talán nem csupán a fiatalabbak sorai közt – olyanok, kik inkább merev elszigeteltségben maradnának, semhogy egy mákszemnyit is áldoznának az idegen nyelvek isteneinek. Különösen a német nyelv ellen gerjedt föl ellenszenvök s a 12 évi szellemi sanyart [ti. a Bach-korszakot – B. G.] most azzal szeretnék helyreütni, hogy a német nyelv megtanulásától is irtóznak. Mi akar ez lenni? Boszú? visszatörlet? Ily alacsony indulat nem fér meg a nemesebb kebel érzelmeivel. Pedig én nemes keblűnek szeretem hinni a magyart, habár még csak csirája volna is a leendő embernek. S vajjon megérezné-e az ilyféle megtorlást az, kire célozva van? Mit érthat az a negyven milliónyi német népnek, ha itt nálunk ezer vagy tizezer egyénnel kevesebb érti e nyelvet? S nem inkább saját művelődésén, saját tudományosságán ejtene-e csorbát az, ki oly nyelvet küszöbölne ki ismeretköréből, melyen Goethék és Schillerek, Kantok és Fichték, Liebigek és

nemzetiségek mostani felkorbácsolt állapotában könnyen félreértésre okul vagy új izgatásokra ürügyül szolgálhatnának.” *Arany János Összes művei*. Szerk. Keresztury Dezső. XIV. köt. Hivatali iratok. 2. Budapest, 1964. 230. (Kiemelés az eredetiben)

⁴³ A IV. kerületi (belvárosi) községi főreáliskola értesítője, Pest, 1856: *Drittes Programm der städtische Ober-Realschule in Pest für das Schuljahr 1856/7*. Pest 1857. 34.

⁴⁴ Buzinkay Géza: *Iskola a lovagvárban. A budai Toldy Ferenc Gimnázium 150 éve*. Budapest, 2005. 46–58.

⁴⁵ Buzinkay: *Iskola a lovagvárban*, 46–49.

Humboldtok adák át lelki kincseiket, egész eszmevilágukat nemcsak a német nemzetnek, hanem az összes emberiségnek. Erről tehát ne legyen szó közöttünk.”⁴⁶

A magyar nyelvet és a magyar nyelvű irodalmat, kultúrát a jövő számára kifejleszteni akarta és nem bezárni adott, még éppen csak csírázó állapotába. A magyar nyelvű oktatás melletti elvi érvelésen túl jól használható eszközt is adott a még német anyanyelvű polgárok és gyermekeik kezébe az 1857-ben először kiadott Ollendorff-módszerű nyelvkönyvvel. Ez a kötet a német anyanyelvűek gyors magyar nyelvtanulására és a magyarok ugyanilyen német nyelvtanulására szolgált, iskolai, de akár magán használatra is. A rendkívül jól bevált mű a századfordulóig huszonhat kiadást ért meg, a magyarok számára írt német nyelvkönyv pedig tizenhat kiadást.⁴⁷

„Nagy ügyességgel és fortélylyal használta föl az ügynek kedvező társadalmi és politikai viszonyokat”

Az 1860/61. tanév próbatételt hozott Ney Ferenc számára: az októberi diplomát követő közéleti lazulást kihasználva már mint ideiglenes igazgató megszavaztatta a tanulókat, illetőleg szüleiket, hogy milyen nyelvű oktatást kívánnak (a német helyett a magyar nyelv mellett „az összes növendékség hét kilencede nyilatkozott”), és a változtatást két osztály esetében azonnal végre is hajtották. Szavazással eldönteni egy kérdést, a többség akaratát teljesíteni – ez még az 1848-as felfogású Ney tette volt, amit értetlenkedve és helytelenítve figyelt a tanári kar nagy része, sőt ezt még a millenniumi iskolatörténet is helytelenítette.⁴⁸

A döntés kemény és fájdalmas személyi következményekkel járt: „a magyarúl tanítani képtelen német tanárok”-nak a tanév végével megszüntették az alkalmazását, s ebben a nyelvi szempont döntött, a szakmai minőség nem került szóba, „miután jövőre csak magyar főreáltanodát kíván a hatóság fentartani”. „Meg volt tehát ezzel nyerve az alap, melyen soká elhanyagolt és rég sóvárgott nemzeti érdekeink ezen tanodában is biztosabban fölépülhessenek” – nyugtázta a sikert Ney.⁴⁹ A változtatások a nyelven túl a tanrendet is érintették, egyes órákat összevontak, ezzel csökkenteni tudták az óraszámot, és nagyobb teret biztosítottak a diákok testmozgásának, ami jelentős eltérés volt a korábbi, túlzottan tanteremhez és tanórákhoz kötött iskolai rendhez képest. Az új órarend nem pusztán a nemzeti fordulatot tükrözte. „[A]z átalános míveltség megszerezhetése, valamint a hazai viszonyokból kifejlett életfeladatok elérhetése tekintetéből is – írta a reáltanodai bizottmány által kidolgozott Tervezet – a rendes tantárgyak közé kívánjuk sorozni [...] a lélek- és esztant mint a melyeknek tudásával lehet egyedül az eldarabolva szerzett ismeretek halmazát rendszeres egészszé és így

⁴⁶ Ney Ferenc: *Búcsuszó, melyet az 1860/1-ik tanév végén a tisztelt közönséghez és szeretett növendékeihez intézett Ney Ferenc a pesti főreáltanoda magyar osztályainak ideigl. igazgatója*. Pest, 1861. 6–7.

⁴⁷ H. G. Ollendorff's neue Methode in sechs Monaten eine Sprache lesen, schreiben und sprechen zu lernen. Anleitung zur Erlernung der ungarischen Sprache für den Schul- und Privatunterricht. Pest, 1857.; *Schlüssel zu der nach Ollendorff's neuer Methode bearbeiteten ungarischen Sprachlehre. Die Uebersetzung der in der Sprachlehre vorkommenden Aufgaben enthaltend und für Lehrer, besonders aber zum Selbstunterricht eingerichtet*. Pest, 1857. Ney Ferencnek erről a művéről 2002-ben született egy kevésbé hiteles konferencia-előadás, amely még Neyt sem azonosította helyesen. Hoppálné Erdő Judit: *Magyar nyelv-oktatás a XIX. század második felében – egy korabeli tankönyv tükrében*. Hungarológiai Évkönyv, 4. évf. (2003) 1. sz. 116–128.

⁴⁸ Kemény: *A budapesti IV. ker. közs. főreáliskola története*, 100.

⁴⁹ *A IV. kerületi (belvárosi) községi főreáliskola tudósítványa*. Szerk. Ney Ferenc. Pest, 1860. 5.

egyetemes tudományá alakítani.”⁵⁰ Ez a mai fogalmakkal lélektan és logika-filozófia megnevezésű tárgy azonban csak egy tanévet élhetett, és másfél évtizedet kellett várni arra, hogy később, 1875-ben Péterfy Jenővel visszatérjen filozófia megnevezéssel.

Ney átalakította az iskolai értesítő szerkezetét is, elmaradt az addig szokásos német tanulmány valamelyik szaktanár tollából, viszont több lett az iskola működésének nyilvánosságát biztosító adat és névsor. Teljes osztálynévsorok helyett egyelőre továbbra is csak a ki-tüntetett tanulók neve jelent meg 1861-ben, viszont feltűnt fontos újítként mint „Jótékony-ság” az árvízkarosultak javára történt adományozások teljes névsora az adott összegekkel együtt, ami nyilvánvalóan a versengési szellem és az adakozás együttes serkentésének pedagógiai módszere volt.

A politikai lazulás csak rövid ideig tartott, Neynek ismét bizonyítania kellett rátermettségét az iskola vezetésére a körülmények ennyire radikális változása idején is. Múltjából, több évtizedes irodalmi és közéleti szerepléseiből eredő ismertsége, kapcsolatai segítséget jelentettek a személye elleni támadások kivédésében.⁵¹ „[A]z oktob. 14-én leérkezett 73,982 sz. kegyes intézvénynyel – állapította meg – majdnem minden a régire vezetett vissza: tárgybeosztás, heti óraszám, szóval mindaz, mit az 1861-ki pestvárosi közgyűlés újított és változtatott, a régi kerékvágásba tereltetett vissza majdnem teljesen.

Ha a tanodai tudósítvány [értesítő] jogkörébe tartozhatnék, szívesen kifejteném itt egyéni nézeteimet és a legbensőbb meggyőződésemen alapuló véleményemet: vajjon mennyiben tartom ezen nem annyira újításokat mint módosításokat helyeseknek és üdvösöknek az 1861-iekkel szemben. De miután itt csak arról lehet szó, hogy a felsőbb rendeleteket teljesíteni kell, – történeti hűséggel csak annyit jegyzek fel: hogy e rendeletet – a városi tanácsnak is beleegyezésével – azon tisztelettel és készséges hódolattal teljesítettük és teljesítjük, melylyel az ifjúság nevelői és tanítói egyáltalán és föltétlenül tartoznak a felsőbbség iránt, ez által is példát mutatva a kezökre bízott fiatalságnak, hogy a felsőbb szabályokat minden körülmények közt teljesíteni kötelesség.”⁵² Az engedelmesség túlzott hangsúlyozásából szinte süttött az ironia.

Az 1860-as évek közepétől, a Kiegyezéstől kezdve megnövekedtek Ney Ferenc közéleti szerepvállalásai, amelyek túlnyomórészt ugyan továbbra is a főváros közoktatási kérdéseire kapcsolódtak, de nem kizárólag: 1867-től haláláig, több mint húsz éven át mindig újraválasztották Pest városi törvényhatósági képviselőnek a IV. kerületben (Belváros), és ő volt ugyanennek a kerületnek a választási elnöke is az 1878-tól következő három országgyűlési választás során. Ezek a megbízások ugyanabból fakadtak, mint ami megkülönböztette őt a szaktanár iskolaigazgatók többségétől: korábbi mozgásteréből, irodalmi és színházi jelenléteiből is adódó szélesebb körű ismertségből.

Negyed századon át jelentős befolyása volt a fővárosi oktatásügyre, amit ő elsősorban a magyar reáltanodák elfogadtatására és megerősítésére fordított. A klasszikus humán gimnáziumokon felnőtt és jelentős részben jogász végzettségű közéleti elit különböző érvelésekkel, de alapvetően ellenszenvvel kezelte a gyakorlati életpályákra és a kortárs világban való tájékozódásra képező reáliskolát, mert német iskolatípusnak tekintette és meg akarta szüntetni. Még csak készülőfélben volt a kiegyezés, amikor 1866 elején már megindultak a sajtóban a támadások a reáliskolák ellen. Például a legfontosabb napilapban, a *Pesti Napló*ban szólalt

⁵⁰ *Tervezet a pesti főreáltanoda új szervezése tárgyában.* In: A IV. kerületi (belvárosi) községi főreáliskola értesítője, Budapest, 1860. 11.

⁵¹ Kemény: *A budapesti IV. ker. közs. főreáliskola története*, 102.

⁵² [Ney Ferenc:] *Adatok a pesti főreáltanoda történetéhez 1863/4.* In: A IV. kerületi (belvárosi) községi főreáliskola tizedik tudósítványa, Budapest, 1863. 5.

fel a reáltanodák és tanáraik ellen Nendtvich Károly. Meglepő lehet, hogy éppen egy vegyész professzor, akadémiai tag támad a reáloktatás ellen – de magyarázatként inkább ideológiát és szélsőségesen ellenzéki habitust kell keresnünk szakmai szempontok helyett.⁵³

„...végezzük polgári kötelességünket, s nyugodjunk meg öntudatunkban”

Ney Ferenc az iskolaigazgatósággal együtt közéleti, időnként nyíltan politikai frontok közé került, amiben szerepet játszottak katolikus kötődései is. Szombathelyi iskolai évei a pre-montrei iskolában a nemzeti szellem ápolása mellett vallási elkötelezettségét is kialakították – költőként őt a korban a jelesebb és toleráns katolikus költők közé sorolták⁵⁴ –, ami pályája során gyakran segítette őt, de többször gördített elé nehézségeket, akadályokat is. Egyrészt túlzottan liberális volt a konzervatív katolikus körök szemében, másrészt viszont katolikusként tekintett rá a nemzeti szellemű pedagógiában kiemelt szerepet vállaló református tanárok és iskolák egy része. Már az óvodában szembekerült a katolikus papság egy részével, aminek kiváltója két vitatott téma volt: „a kisdedek keresztvetése és imádkoztatása. Az egyesület nagy többsége ellenzéi ezt. Én is ezen álláspontot védelmezem, mert vannak a gyermekek közt protestánsok és zsidók is” – emlékezett. Azután, amint 1848-ban publikációban és a tanári gyűlés elnökeként a felekezeti oktatást helytelenítette, a főpapságot az „egyoldalúságnak legelszántabb bajnokai”-ként minősítette, ezt ismét sokáig nehezményezték a katolikus egyházban és iskolákban, majd azt is csak sokára bocsátották meg neki, hogy 1868-ban a felvilágosodás és Eötvös József kultuszpolitikájának szellemében az egyházi és iskolai autonómia mellett érvelt, ami az egyház és állam szétválasztását jelentette. „Saját erőnkön, saját czejljainkra érvényesítsük a haladás elvét! S vajjon mi legyen az a hathatós eszköz? [...]

Igenis, az autonomia.

[...] Az egyházi és vallástanügyi önkormányzat lebeg lelkem előtt.”⁵⁵

Sőt a pápai csatlakozhatatlanság dogmája iránti fenntartásainak is félreérthetetlenül hangot adott.⁵⁶

A fővárosi közgyűlés 1870-ben liberális szellemű határozattal vallásfelekezeti szempontból „közössé” nyilvánította a reáltanodát,⁵⁷ vagyis „a jövő iskolai évtől kezdve a külön

⁵³ Ney Ferenc: *Vízzonásul a „Reáliskola-e vagy gymnasium?” című cikkekre*. Pesti Napló, 1866. márc. 30. 4783. sz., [címoldal, 103.]; 1866. máj. 16. 4821. sz. [50.]; Nendtvich Károly: *Még egyszer reál-iskola és gymnasium, és Humboldt Sándor ítélete a modern oktatási rendszerről*. (Folyt.) Uo. 1866. máj. 16., 4821. sz. [50.]. A reáliskolák körüli vitákra, törvényhozásra és álláspontokra nézve lásd bővebben: Buzinkay: *Iskola a lovagvárban*, 11–136. Nendtvich Ney Ferenc mellett a budai fő-reáliskola egyik tanárát is olyan minősíthetetlen jelzőkkel illette, olyan stílusban vitázott, ami korábban a magyar közéleti és irodalmi vitákban ismeretlen volt, és csak frissen tűnt fel az emigrációból hazatérve a francia bulvársajtó eszközeit meghonosító Csernátóny Lajos publicisztikájával, majd Verhovay Gyula és a nyolcvanas évek elején a parlamentbe is bejutó antiszemita képviselők botrányai révén – akik közé Nendtvich is tartozott.

⁵⁴ „...költeményei közül igen sok követelhet helyet a kath. vallásos költészet jelesebb termékei között” – írta Váli Béla. *Egyetemes Filológiai Közlöny*, 1884. 8. évf. 337. Már 1844-ben például így írt az *Életképek* kritikusa Ney Ferenc „A' harangszó 's a' megtérés” című beszélyéről: „...különösen ajánljuk jelen dolgozat figyelmes áttekintését, mert látni fogja belőle, miként lehet egyes vallásfelekezet egyik vagy másik doctrináját költői képben ajánlatossá tenni akarni, a' nélkül, hogy a' szerző mint proselytarius [áttérítő] tűnjék fel.” *Életképek*, 1844. január–június, 2. évf. 99.

⁵⁵ Ney Ferencz: *Szellemi csaták*. Esztergom, 1868. 17.

⁵⁶ Ney Ferencz: *Eredeti külföldi levelezés*. Lipcse, 1871. június 25. A Hon, 1871. júl. 1. 149. sz. 5.

⁵⁷ Pest városhatósági közgyűlésének 1870. március 24-i 9987. határozata. Budapest fővárosi közgyűlési jegyzőkönyvei 1873–1949. https://library.hungaricana.hu/hu/collection/mltk_bfl_bpszkj/ (letöltés: 2020. júl. 12.)

szervezett kath[olikus] hittanári állomást megszüntette, a körmenetekben való részvétet s egyéb felekezeti ünnepélyességeket már ez évre is megszüntendőknél rendelte”.⁵⁸ Ez azt jelentette, hogy a hittanár(ok) a továbbiakban nem maradtak a tanári kar tagjai – mint például a budai állami főreáliskolában –, az addigi egyetlen, katolikus hittanár helyett a tanulók főbb vallási csoportjai szerinti vallás tanárok tartottak az órarendnek megfelelő órákat az egyes felekezetek által meghatározott tartalommal. Ney Ferenc tapintatosan és körültekintően hajtotta végre a változást, végül két-két római katolikus, evangélikus, református, görög keleti és a rohamosan növekvő számú zsidó diákra való tekintettel 3–5 izraelita vallás tanár vett részt az oktatásban, köztük olyan ismert személyek, mint dr. Bak Izrael és dr. Kohn Sámuel rabbik vagy az evangélikus Győry Vilmos.

1866-tól a Budapesti Tanári Egylet elnökévé választották; ez a következő évben Országos Középtanodai Tanáregyletté alakult, továbbra is Ney elnökletével, s első lépésükként 1867. június 30-án átnyújtotta Eötvös József miniszternek emlékiratnak nevezett terjedelmes törvényjavaslatukat – megszövegezve, kidolgozott tantervvel, a kötelező laboratóriumi és szer-tári felszerelés jegyzékével –, amely a reáliskola átalakítását javasolta reálgimnáziummá.⁵⁹ A középiskolai reform a nyolcosztályos reáliskolával azonban csak heves viták után, jóval később, Trefort Ágoston minisztersége idején, 1875-ben született meg. Az Országos Közép-tanodai Tanáregylet működése sikeres volt szakmai, szervezeti és a tanárok fizetésrendezése tekintetében – „rugalmas” politikájuknak köszönhetően,⁶⁰ amiben felismerhető az elnök szerepe. Ney üdvözlő beszédében is megfogalmazta egyik alapelvét: „Szabad ember, szabad hazában tisztelheti és tiszteli a méltóságokat és nagyságokat a nélkül, hogy véleménye szabadságát áruba bocsássa.”⁶¹

1875-ben publikálta *Egy pillantás a jövőbe a reáltanodák érdekében* című tanévzáró beszédét. Az új rendezés teremtette kilátásokat mérlegelte, szónoki fordulatokkal téve hatásossá gondolatmenetét, amelyben az aggályok – ekkor elsősorban a diákok számának csökkenése az újonnan megalapított polgári iskola elszívó hatása eredményeként – helyett a lehetséges előnyöket állította az előtérbe: ha kevesebb diák marad a reálgimnáziumban, azok a minőségileg jobbak, az „edzettebb szellemű” részt alkotják. De minden lehetséges veszélyforrás ellenére itt is, mint korábban többször, az uniformizálás ellen foglalt állást: „...teljes lelki megnyugvással tekintek vissza egy évtized előtt kimondott azon kívánságomra: hogy a hon polgárainak különböző műveltségi igényeihez képest különböző rendű és foku tanintézetek állíttassanak fel a hazában.”⁶²

„...azt óhajtom, hogy a szellemibb foglalkozások a reáliskolában is egyenlő fontossággal bírijanak a szorosán vett reáliákéval”

A hetvenes évekre már minden energiáját a főreáltanoda igazgatására fordította. Ettől kezdve a Tudományos Akadémia szakmai közéletében sem vett többé részt, nem vállalt feladatokat. Ő még egy reformkori típusú értelmiségi polgár volt, közelebb a polihisztorhoz, mint a szaktudóshoz, amiről 822 műből, több mint ezer kötetből álló könyvtára is

⁵⁸ A IV. kerületi (belvárosi) községi főreáliskola értesítője. Pest, 1869. 3.

⁵⁹ A Budapesti Tanári Egylet Közlönye, 1867. 3–4. sz. 1–66. Az Egylet vezetőségének Ney mellett tagja volt a vegyész Say Móric, a budai főreáltanoda későbbi igazgatója.

⁶⁰ Keller Márkus: A tanárok helye – A középiskolai tanárság professzionalizációja a 19. század második felében, magyar–porosz összehasonlításban. Budapest, 2010. 85–86.

⁶¹ Idézi Keller: A tanárok helye, 99.

⁶² Ney Ferenc: Egy pillantás a jövőbe a reáltanodák érdekében. Budapest, 1875. 9.

tanúskodik.⁶³ Pedagógusként embert, emberi tartást, jellemet akart nevelni, ahogy már háztanító korában eldöntötte. De ahhoz képest már sokat tapasztalt, tanult az emberi sokféleségről, az emberi lélekről és érzékenységről. A bejárt utat jól mutatja egy jelenet 1834-ből a Lányi-család körében, melyet összevethetünk a reáltanoda 1876. évi értesítőjének igazgatói elmélkedésével. 1834-ben Pozsonyban – emlékezett Ney – a színházi előadások közül „[k]ülönösen 'Romeo és Julia' izgatta föl egyszer a grófnő kedélyét: hogy mily borzasztó sors az, ha a valódi szerelem ily gyászos véget ér. Mikor azt találtam megjegyezni: hogy a viszonyok mérlegelése és a szenvedélyen uralkodni tudás legtöbbször megóvhatja az embert, – megóvhatta volna talán Romeot is – a gyászos végzettől, – azt kelle hallanom helytelenítő válaszul: hogy soha fiatal emberben ily hideg filozófiát nem lehet tapasztalni.” Több mint negyven évvel később Ney Ferenc így érvelt: „A nevelés munkájában, ha egyáltalán célt érni akarunk, okvetlenül a szeretetből kell kiindulnunk. Ez ama közös pont, melyben a szülők és tanítók működése találkozik. [...] Itt is, ott is, hogy sikeres lehessen, a kedély nemességének kell a tevékenység körét bevilágítania, körül ölelnie. Kedély nélkül szűkölködő tanító-nevelő épp' oly képtelenség, aminő természetellenes szörnyeteg a gyermekét üldöző vagy veszélybe hajtó apa. Ime tehát, szeretet honol a nevelő szívében épp' úgy, mint a szülő kebelében; s mily óriási különbséget találunk mégis gyakran az eszközökre nézve, melyeket a gyermek, a növendék innen is onnan is célba vett javának érdekében alkalmaztatni látunk.”⁶⁴

Egész nevelői pályája során a nevelési gyakorlat és feltételeinek biztosítása érdekelte – annak elméletei addig, míg kialakította a saját nevelői gyakorlatát. „[Ö]nálló rendszerré tudtam összefűzni elméleteimet önnön gyakorlati használatomra” – írta *Emlékezéseiben*. Szaktárgyként mindig is a magyar irodalom és a történelem állt közel hozzá, de ezeket nem mint szaktárgyakat kívánta tanítani, hanem gondolkodni, szemléletet és nemzeti érzelmet alakítani akart. Amikor egy minden szempontból fontos, felemelő és bonyolult feladatot kapott, a főreáltanoda igazgatását, akkor is a nevelést és oktatást egységbe fogó, az oktatásban minden oldalt kiegyensúlyozó iskola volt az eszményképe, ami persze a reáliskola típusának szűkebben szakmai szemléletű hagyományával és tanárainak felfogásával nem állt összhangban. „Mi könnyen téved a minden után mohón kapkodó fiatal lélek a félszűzség végzetes útjára – elmélkedett –, ha a reáltudományt és reálirányt elbizakodottan s fonák felfogással akkép értelmezi: hogy csak annak kell minden figyelmét, méltánylását szentelnie, ami a valóban megfogható, a testileg elemezhető vezetési szemlélete elé! S mi könnyen arat fölötté végleges diadalt a merev, hideg anyag, ha nem gondoskodunk kellő mérvű ellensúlyozásról az erkölcsi világ, a költői magasztaltság, a történelmi tények és tanulságok virágosabb tényezőiben. Ez az oka annak, hogy én – lássék bár paradoxonnak – azt óhajtom, hogy a szellemibb foglalkozások a reáliskolában is egyenlő fontossággal bírjanak a szorosán vett reáliskolával...”⁶⁵ Összes energiáját, tapasztalatát és, amint ekkor kiderült, kiváló szervezőképességét ennek szolgálatába állította. A pesti főreáltanoda értesítőiben közölt éves beszámolóit,

⁶³ Könyvtárában 266 szépirodalmi, 556 tudományos mű több mint ezer kötetben, magyar, német, latin, francia, olasz, angol nyelven, és szótárak, nyelvkönyvek más nyelveken is: török, szlovák, román, spanyol, valamint több mint két tucatnyi 17–18. századi latin, francia és német kiadás is megtalálható volt, de mivel a lakása és benne a könyvtára az iskolaépületben helyezkedett el, tájékozódásra, használatra még a gazdag iskolai könyvtár is hozzászámítható. Báthory Nándor: *A Budapesti fő- és székvárosi IV. ker. közs. főreáliskola tanári könyvtárának címjegyzéke. (1854-1895). R) Ney Ferencz-könyvtár.* In: A IV. kerületi (belvárosi) községi főreáliskola negyvenharmadik értesítője az 1896-97. tanév végén. Budapest, 1896. 286–313.

⁶⁴ Ney Ferenc: *Viszonypontok a szülői ház és iskola kölcsönös vonatkozásaihoz.* Budapest, 1876. 4.

⁶⁵ Ney Ferenc: *A tanév végén.* In: A IV. kerületi (belvárosi) községi főreáliskola értesítője. Budapest, 1878. 8.

olykor tanulmány méretű áttekintései és eszmefuttatásai, amelyekben feltárta hivatásnak felfogott igazgatói működésének koncepcionális, nem ritkán filozófiai alapjait, akkor mutatják meg igazán Ney kvalitásait, ha összehasonlítjuk más iskolák, például a budai főreáliskola értesítőinek száraz, adatközlő igazgatói évtértékelőivel.

„Nekiünk feladatunk az európai műveltség színvonalára emelkedni”

Különböző alkalmakra írt üdvözlő beszédeit általában közölte az iskola értesítőiben, mert az iskolai ünnepléseknek, megemlékezéseknek komoly pedagógiai jelentőséget tulajdonított; erről egyik dolgozatában külön is értekezett.⁶⁶ Ezekbe a beszédekbe mindig belefoglalt valamilyen általános témát, tanulságot, pedagógiai szempontot. Iskolaigazgatóként természetesen megemlékezett Ferenc József néhány évfordulójáról és József nádorról, mint már korábban a Kisdudóvó-képzőben is. Nagyobb iskolai, néha városi megemlékező beszédet tartott, költeményt írt a Reáltanoda jelentősebb munkatársairól, illetve alapítványtevőiről, egy-egy nagy halotról, akiknek névsora saját történelmi értékrendjét mutatja, s ezeket külön füzetekben is publikálta: Deák Ferenc, Eötvös József, Széchenyi István, Trefort Ágoston.

Az ünnepi beszédek alkalmainak felhasználása pedagógiai érdekű elmélkedésekre jól látható Pauler Tivadart mint újonnan kinevezett vallás- és közoktatásügyi minisztert köszöntő beszédében: „Nem lehetne Magyarország művelődésére nézve nagyobb veszély, nagyobb szerencsétlenség, mint az egyoldalúság és töredékesség. Nekiünk feladatunk az európai műveltség színvonalára emelkedni, nemcsak azért, mivel oda eljutni akarunk; hanem s főleg azért, mivel oda feljutnunk okvetlenül kell, ha mint nemzet egyáltalán létezni, s nem mondom még egy második évezredig, de csak fél századig is fennmaradni óhajtunk. [...] Magyarország műveltségének egyetemessé kell lennie, úgy hogy minden szakmának meglegyenek saját emberei, saját szakférfiai: de minden szakférfiúnak áthatva kell lennie az egyetemesség elvétől, mely megóvjá őt a kizárólagosságtól, mely szerént mindenki csak a maga szakmáját tartaná üdvre vezetőnek, a többit pedig fölöslegesnek vagy céltalannak hinné. Egyénben az egyoldalúság satnya szellemi élet: nemzetben erkölcsi halál.”⁶⁷

Trefort Ágoston miniszter – akivel több évtizedes közeli ismeretség kötötte össze – halála után a reáliskolában tartott emlékünnepeken elhangzott beszédét a diákjainak címezte: „Tanuljátok meg, hogy a szellemi tevékenység birodalmában nincs más rangfokozat, mint amelyet az erélyesebb, terjedelmesebb és hatásosabb tevékenység [...] teremthet. Itt nem a magasabb állású főtisztviselő s az egyszerű polgár, nem a miniszter s a szerény tanár állanak szemben egymással, hanem ember az emberrel, szellem a szellemmel, s az határoz a dologban: kit hová helyez a Gondviselés kedvezése, kit minő szereppel ruház fel a hivatásszerű szerencse, s ki mikép képes e szerepnek megfelelni. [...] Ebben áll a szellemvilág demokratiai szervezete.”⁶⁸ Trefort jelentőségét bibliai hasonlattal, tömören nevezte meg: „...ha hajdan Jozuah harsonáira leomlottak Jerikó falai: Trefort kúrthangjaira fölépültek a *műveltség* bástyái, hogy azokon belül találja meg a nemzet az *állandó lét* ígéretföldjét.”⁶⁹ (Kiemelés az eredetiben)

A feladat, ahogyan nemcsak adódott, hanem ahogy az annak való megfelelést önmagától elvárta, sokszorosan összetett volt, buktatókkal teli. A még mindig jelentős részben német nyelvű városban támogatást kellett szerezni és szervezni a magyar tanintézetnek, létrehozni

⁶⁶ *Elmétkedés 1878. évi június hó 8-án.* In: A IV. kerületi (belvárosi) községi főreáliskola értesítője. Budapest, 1877. 3–10.

⁶⁷ *A IV. kerületi (belvárosi) községi főreáliskola értesítője.* Pest, 1870. 25.

⁶⁸ Ney Ferenc: *Emlékünnepély...Trefort Ágoston ...emlékének szentelve.* Budapest, 1888. 4.

⁶⁹ Ney: *Emlékünnepély*, 13.

alapítványokat az anyagi fejlesztésekre (laboratóriumi felszerelésektől a könyvtárig) és ösztöndíjakat a szegényebb tanulók támogatására, előbb a tanulói létszám növelése, majd a túlzott népszerűségből adódó, a kezelhetetlenség határát súroló túlnépesedés mellett szinte állandóan a reáltanoda mint iskolatípus létének biztosítására és tekintélyének elismertetésére. Mindez nagy feladatot, érvelőkészséget és taktikai érzéket kívánt, hogy intézménye körülményeiben, feltételeiben versenytársa lehessen a saját céljára újonnan felépített épületben működő, állami fenntartású budai főreáliskolának. A feladat egész embert kívánt, és ezt teljesítette is Ney Ferenc – miközben olyan fizikai modernizációval is törődnie kellett, mint az iskolaépület átépítése és kibővítése vagy például a folyóvíz bevezetése az állandó fertőzésveszélyt jelentő udvari kutak helyett.

A támogatók: katolikus főpapok és zsidó nagytőkések

Az iskola alapítványainak létrehozása és fejlesztése a legfontosabb kérdések közé tartozott, a működés feltételeinek javítása mellett a társadalmi elfogadottság bővítése miatt is, ezt Ney tapasztalatból tudta. Elsőként, még ideiglenes igazgatói megbízatása idején Scitovszky János hercegprímás adománya mellett – amihez azonnal csatlakozott adományai a püspökök nagy része is – saját magyar nyelvű iskolaavató beszédének kinyomtatásából és eladásából gyűjtött összeggel, összesen 585 forint 80 krajcárral létrejött a Scitovszky alapítvány. Ney Ferenc törekvése az volt, hogy „minél előbb valósuljon e sorok írójának azon régi óhaja: miszerint a kamatokból nem csak könyv- és tanszerekre jusson, hanem azoknak egy részéből valódi ösztöndíjat (stipendium) lehessen alakítani”.⁷⁰ 1862-re a főpapi adományok mellé megjelent az éppen kifejlődő magyar nagypolgárság családjainak – Ullmann Móric György, a pesti tőzsde alelnöke gyűjtőívén többek között a Deutsch, Brüll, Fischl, Herzfelder, Hirschler, Holitscher, Schossberger, Wahrmann családok több tagjának – adományai. Egy hagyatéki (Staffenberger) alapítványt is hozzá lehetett csatolni, gyűjtöttek az egyes osztályok tanulói is, ezt követően polgárok és helyi vállalkozók is magukénak, azaz támogatandónak érezték a reáliskola ügyét, és ezzel több mint háromszorosára, 1961 forint 50 krajcárra nőtt az alapítványi összeg. Ez már lehetővé tette, hogy 19 tanuló – „valláskülönbség nélkül” – részesüljön az alapítvány ösztöndíjából. 1863-ban már 30-ra nőtt a létszámuk.⁷¹ Ezután különböző összegű alapítványok jöttek létre a reáliskola működésének támogatására, 1870-re összesen hat. Az egyik legnagyobb volt a Szilágyi István „polgári gombkötő mester” hagyatékából származó mintegy 12–14 000 forintos fővárosi alapítvány. 1865-től megjelentek a kifejezetten ösztöndíj-alapítványok. Ney Ferenc személyes közbenjárására a Pesti Hazai Első Takarékpénztár 1000 forintos alapítványt tett (amit később a duplájára emelt), sőt szintén Ney találta meg annak a módját is, hogy Ferenc Józsefnek az iskolában tett 1865. június 9-i látogatása hosszabb távon is kamatozzon az iskola, a tanulók részére. Egy ilyen alapítvány céljára gyűjtésbe kezdett, önmaga is hozzájárult, és néhány év alatt tekintélyes összeget sikerült felmutatnia. „[A] Ney Ferenc gyűjtésével kezdeményezett ösztöndíj-alapítvány összege 1272 frt 50 krra szaporodott. Ennek folytán ő Főlsége legmagasabb engedelméből ezen alapítvány a 'Királyi látogatás emlékosztöndíj' címe alatt életbe léptettetik” – közölte a reáliskola 1872-es értesítője. Eredetileg „első sorban helybeli tanárok és tanítók fiai pályázhat[t]ak” rá.⁷²

⁷⁰ A IV. kerületi (belvárosi) községi főreáliskola értesítője. Pest, 1861. 20.

⁷¹ A IV. kerületi (belvárosi) községi főreáliskola értesítője. Pest, 1862. 25–26.; A IV. kerületi (belvárosi) községi főreáliskola értesítője. Pest, 1863. 5.

⁷² A IV. kerületi (belvárosi) községi főreáliskola értesítője. Pest, 1872. 11–12.; 1892-től módosították tartalmát: a „Ney Ferenc-féle király névnapj alapítvány a magyar nyelv elsajátításában kitűnő, nem

Tanári működésének negyvenéves évfordulójáról már nemcsak a szakmai lapok, de a napilapok is megemlékeztek. A kor legtekintélyesebb lapja, a *Pesti Napló* 1874. évi 1. számában rövid életrajzával köszöntötte, kiemelve, hogy „sokat is köszön neki a magyar nevelés ügye. A hazai kisdóvoda egyik megteremtője Ney volt, ki a nevelészeti irodalom terén is nagy tevékenységet fejtett ki és ebbeli munkásságára nézve hazánkban vetélytárs nélkül áll.” Majd így folytatta: „1861-ben szab. kir. Pest városa közönsége által a pesti főreáliskola igazgató tanárává választatott. [...] Az ő vezetése alatt lett a nevezett intézet az ország határain túl ismert nagy minta főreáltanodává, melynek eddigelé számosan köszönik kiképzetésüket és mely legújabbán a bécsi [világ]kiállításon nagy mérvű kitüntetésekben részesült.”⁷³

Az 1860–1880-as években minden olyan hatósági, szakmai és társadalmi testületnek a tagja volt, amelyikben érvényesíthette befolyását és szempontjait a reáltanoda érdekében. Forradalmár múltja és fogsága ellenére az uralkodó az egyik legmagasabb polgári kitüntetéssel, a Ferenc József rend lovagkeresztjével tüntette ki negyvenéves tanári jubileuma alkalmával 1874-ben, sejtetően a főváros és Trefort Ágoston vallás- és közoktatási miniszter együttes javaslatára. Ezt a kitüntetést egy még magasabb elismerés követte 1887. június 13-án, amikor ő és leszármazói magyar nemessé lettek,⁷⁴ a *Politisches Volksblatt* és a *Közzoktatás* címlapjaikon közölték arcképét, és részletesen méltatták munkásságát.⁷⁵ A főreáliskola értesítőjében Ney Ferenc ezért I. Ferenc József mellett a tanári karnak, kollégáinak mondott köszönetet: „[P]ercig sem kétkedhetem, hogy az első forrás, melyből ezen legmagasabb tény indító oka, vagyis kérelmező indítványozása fakadt, a tanári kar baráti kebele s így, midőn engem e legfelsőbb kitüntetés váratlanul és keresetlenül a legkellemesebben meglepett, egyúttal nyilvánossá tette azt a benső, szívélyes ragaszkodást, melylyel a tisztelt és szeretett tanártársak irántam viseltetnek, s melyet én eddig is minden alkalommal a lehető legbarátságosabb módon viszonzni törekedtem.”⁷⁶ Amint a millenniumi iskolatörténetben Kemény X. Ferenc megírta, valóban a tanári kartól indult ki a kitüntetési javaslat.⁷⁷ Történelmi szempontból is figyelemreméltó, hogy az Osztrák–Magyar Monarchiában egy középiskola tanári kara javaslatot tehetett egy olyan kitüntetésre, amelyet az uralkodó adományoz, és hogy ezt a javaslatot Ferenc József el is fogadta.

A millenniumi iskolatörténet azt azonban felrótta Ney Ferencnek, hogy minden erénye és sikere ellenére nem sikerült a tanári testületben „önálló szellemet” teremtenie, „mely a reális irányú képzésért lelkesedve” biztosította volna ennek az új iskolatípusnak a jövőjét.⁷⁸ A kifogás egy reál szaktanár tollából rámutat arra, hogy a nagy támogatottság mellett is milyen feszültségek lappanghattak a tanári karban, és milyen nehéz lehetett íróként és magyar-tanárként a reáliskolában fenntartania igazgatói tekintélyét. Pedig épp azt vetették a szemére, amivel a reáliskolák között egyedülállóan sokoldalú képzést, műveltséget biztosított a diákjainak a humán tárgyak területén is.

Teljes értékű emberek nevelése volt a fő célja. Jól jelzik sikeres tanári, igazgatói tevékenységének színvonalát az általa vezetett iskola nagynevű tanárai – hogy csak néhányuk

magyarajkú tanulók jutalmazására szánt”, Budapest székesfőváros közgyűlési határozatai: 1892. 358. Budapest főváros közgyűlési jegyzőkönyvei 1873–1949 https://library.hungaricana.hu/hu/collection/mltk_bfl_bpszkj/ (letöltés: 2020. júl. 12.)

⁷³ *Egy magyar tanférfiu*. Pesti Napló, 1874. jan. 1. 1. sz. 2.

⁷⁴ *Királyi könyvek*. Az I. Ferenc József és IV. Károly által 1867-től 1918-ig adományozott nemességek, főnemességek, előnevek és címerek jegyzéke. Szerk. és kiad.: Gerő József. Budapest, 1940. 151.

⁷⁵ *Politisches Volksblatt*, Jg. 13. Nr. 172. 24. Juni 1887.; *Közzoktatás*, 6. évf. 26. sz. 1887. jún. 26.

⁷⁶ *A IV. kerületi (belvárosi) községi főreáliskola értesítője*. Budapest, 1886. 109.

⁷⁷ Kemény: *A budapesti IV. ker. közs. főreáliskola története*, 216–217.

⁷⁸ Kemény: *A budapesti IV. ker. közs. főreáliskola története*, 218.

nevét említsem: a fizikus Aujeszky Lipót, a kémikus Balló Mátyás, a gyorsírás tanára, Fenyvessy Adolf, Gerlőczy Zsigmond, az egészségtan tanára, a francia nyelv tanára, a mérnök és festőművész Györök Leó vagy két kiemelkedő irodalmár, Péterfy Jenő és Riedl Frigyes – s a kezük közül kikerült diákok, akik nagyrészt olyan hivatásokat választottak, amelyekben éppen a sokoldalú műveltség, világlátás és ízlés tette őket kiemelkedővé.⁷⁹ Jellemzően ilyen terület az építészet. Ekkor volt a főreáliskola tanulója a századforduló nagy építész nemzedékének számos jelentős tagja, köztük Alpár Ignác, Baumgarten Sándor, Fellner Sándor, Freund Vilmos, Giergl Kálmán, Lechner Ödön, Pecz Samu, Quittner Zsigmond és Steindl Imre,⁸⁰ és kerültek ki jelentős művészek, például Hubay Jenő, László Fülöp, Róth Miksa, Zala György; a Tudományos Akadémia néhány jelentős természettudósa, mint a vegyész Lengyel Béla, az orvos-vegyész Liebermann Leó, a fizikus Schuller Alajos; vagy a főreál tanulóik közül világszerte bizonyára a legismertebb, Herzl Tivadar, a zsidó állam megálmodója.

Ney Ferenc az 1880-as években gyakran betegeskedett, 1883. november után közel másfél évig a „kór hatféle alakzatban támadta meg egymás után szervezetemet”, írta, úgyhogy Báthory Nándor kollégájának, a későbbi igazgatónak kellett őt helyettesítenie. Feltehetőleg már ekkor is a vesebetegség volt az, ami „[v]áltakozva ismétlődött [...] míg a tanév végéig egészségemet teljesen összetörő súlylyá fokozódott”.⁸¹ De aztán még visszaerősödött, folytatta igazgatói munkáját, és bármennyire lelkesítő események történtek is ezalatt – nagy iskolai ünnepség 75. születésnapján, amelyen a VII. osztály egyik diákja tartotta a terjedelmes ünnepi beszédet,⁸² illetve a nemesség-adományozás –, maga is érezte gyengülését.

Ekkor a tanári karból egy megrázó haláleset is saját kilátásaira emlékeztette. A zárkózott, tartózkodó alaptermészetű Ney igen ritkán nevezett bárkit is barátjának, de Aujeszky Lipót tanártársa, a természetrajz és fizika tanára az egyik volt ezek közül. 1887 februárjában váratlanul elhunyt. Ney Ferenc szokatlanul hosszú és gyakran ellágyuló búcsúztatót írt a reáltanoda éves értesítőjébe. Nem mondta ki, de saját közeledő haláláról elmélkedett: „Íme egy emberélet, mely eloltódik, elalszik mint a mécs, íme egy tevékeny erő, mely mint a lehellet, elszáll, elpárolog, megszűnik működni Az erő! Az erő tudománya, az erő-indította tünemények fejtegetése – az volt az ő szakmája. Sok erőt fordított ő is ezen intézet növendékeinek szellemi fejlesztésére közel 26 évi tanárkodása alatt; erőt fordított e célra, hogy mind jobban gyönyörködhessek az erő-okozta tüneményekben, a tanulók értelmi haladásában – és íme, jött egy nagyobb erő, egy fuvalat – és elfújta őt, – egy fuvalat, mely elfúj mindnyájunkat a föld színéről. [...]”

Meghalt, mert összemorzsolá csöndesen és ravaszul a mindinkább javuló külső szín tükörje alatt az emberi élet végtüneményeinek ereje, – és senki sem vette észre e morzsolást.”⁸³

⁷⁹ Gazdag névsorukat állította össze Vág: *Ney Ferenc*, 44–45.

⁸⁰ „Tessék csak ezt a gyereknévsort elolvasni: Lechner Ödön, Schulek Frigyes, Steindl Imre, Pecz, Káuser, Gerster, hogy csak a régiek közül említsek néhány nevet. Hirtelen emlékeztünkbe villan a postatakarékpénztár palotája, a Halászbástya, a parlament, a lipótvárosi bazilika [...] Ezek a gyerekek átépítették Budapest felét...” Lyka Károly: *A IV. kerületi reál művészgyerekei*. Új Idők, 1932. 43. sz. 514.

⁸¹ *A IV. kerületi (belvárosi) községi főreáliskola értesítője*. Budapest, 1884. 10.

⁸² *A IV. kerületi (belvárosi) községi főreáliskola értesítője*. Budapest, 1888. 118–122.

⁸³ *A IV. kerületi (belvárosi) községi főreáliskola értesítője*. Budapest, 1886. 18–20.

**„... erős egyénisége, kiváló szónoki és írói tehetsége nemcsak befelé,
de kifelé is tekintélyt szereztek az intézetnek, melynek élén állott”**

Ney Ferenc nem élt már sokáig, 1889. szeptember 11-én meghalt. Budapest összes nagyobb napi- és hetilapja, mind a magyar, mind a német nyelvűek reggeli és esti kiadásaikban elég jelentős terjedelemben búcsúztak tőle, és ismertették munkásságát; a *Vasárnapi Újság* címlapján méltatta életművét arcképe kíséretében.⁸⁴ Temetésére 1889. szeptember 13-án a Kerepesi (ma Fiumei úti) temető főváros által adományozott díszsírhelyén, a művészek és tudósok parcellájában került sor. „Ney Ferencz, belvárosi reáliskolai igazgatónak temetése [...] a fővárosi közélet és tudományos világ impozáns részvéte mellett ma délután három órakor ment végbe a Reáltanoda-utca 7. szám alatt lévő gyászházból. A díszes érczkoporsót számtalan szebbnél-szebb koszorú borította, melyek közül különösen kivált Majer István, esztergomi püspök gyönyörű babérkoszorúja. A koszorú széles fehér selyem szalagján a következő distichon állott:

»Jó nevelész, író s lelkes fia volt a hazának.

Igy Ney nem halt meg: Hunnia áldja neved.

István bácsi.«⁸⁵

Koszorúkat helyeztek a ravatalra továbbá az akadémia, az országos középiskolai egyesület, a főváros, a IV. ker. közs[égi] főreáliskolai tanári testület, a VIII. ker. reáliskola tanári kara, a belvárosi reáliskola ifjúsága és még többen. A végtisztességre díszes és előkelő közönség gyűlt egybe. Ott voltak többek között: Ráth Károly főpolgármester, Gerlőczy Károly polgármester, Eötvös Lóránt báró a tudományos akadémia elnöke, Fraknói Vilmos az akadémia másodelnöke, Szász Károly ref. püspök, Gyulai Pál és Tóth Lőrincz, Steiner Fülöp pápai praefatus. [...] A belvárosi reáliskolai növendékek és a piarista gimnázium ifjúsága testületileg jelentek meg gyászlobogók alatt. A beszterlést Romeiser József belvárosi prépost plébános végezte, mely után Nagy Gyula hitoktató tartott tanártársai nevében beszédet. Ezután a koporsót négylovas gyászkocsira helyezték s a kerepesi sírkertbe vitték, hol a sir előtt Widder Oszkár VIII. oszt. növendék a tanuló ifjúság nevében mondott utolsó istenhozzádot a szerezett igazgatónak.»⁸⁶

Ney Ferenc máig álló síremlékét építész fia, Ney Béla tervezte.

A fővárosi közgyűlésben a főpolgármester méltatta munkásságát: „Ney Ferencz egyike volt azon jeles, azon kitűnő férfiaknak, ki hivatásának sokoldalú kötetelmeit szakértelemmel, egész buzgalommal és lelkiismeretességgel mindenkor teljesítette; kinek egész élete s tevékenysége a tudománynak, az irodalomnak, a közügyeknek s kiválólag a nevelés és tanügyeknek volt szentelve; végre egyike volt azon ritkább férfiaknak, kik önerejük, munkásságuk és a legtisztább hazafisággal párosult kitűnő működés által vívták ki polgártársaiknak osztatlan tiszteletét. Polgári erényei, valamint a tanügy és az irodalom terén évek hosszú során át szerzett kiváló érdemei nemcsak a főváros részéről őszinte elismerésre találtak, hanem koronás királyunk ő Felsége által is többszörös kitüntetésre méltatva lettek.»⁸⁷

⁸⁴ *Vasárnapi Újság*, 1889. szept. 22. 38. sz. 613–614.

⁸⁵ Majer István püspök szerkesztette az *István bácsi Naptára* című kalendáriumot, amely cikkeiben többször foglalkozott a Kisdéd-óvóval, illetve közölte Ney Ferenc néhány költeményét is.

⁸⁶ *Pesti Napló*, 1889. szept. 14. 253. sz. 55.

⁸⁷ Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei 1889 17. 1889. szeptember 18. rendes közgyűlés jegyzőkönyve 873. Budapest főváros közgyűlési jegyzőkönyvei 1873–1949 https://library.hungaricana.hu/hu/collection/mltk_bfl_bpszkj/ (letöltés: 2020. júl. 12.)

Az *Akadémiai Almanach* részletes életrajzát közölte, kiemelve – amiről ekkor már általában nem esett szó –, hogy „önálló művei szép számmal jelentek meg s köztök olyanok is, melyek nálunk szokatlanul nagy számú kiadást értek el”.⁸⁸

A legteljesebb, tanulmány méretű megemlékezést, biográfiát Gellért Jenő, a főreáliskola magyar és német tanára írta és publikálta részben önálló füzetben, részben az 1889–1890. évi iskolai értesítőben.⁸⁹ Egyensúlyba állította Ney működésének korszakait. Arra hivatkozott, hogy maga Ney élete 1856-ig terjedő korszakát tartotta „aranykorának”. „Részünkről bátran hozzátelhetjük – írta Gellért –, hogy ez volt irodalmi és társadalmi működésének is legfényesebb korszaka”;⁹⁰ ez a megfogalmazás főreáliskolai korszakának különválasztását jelentette. Másfelől viszont Gellért hangsúlyozta, hogy „ő ama szerencsések közé tartozik, a kiknek működése olyan korba esik, a mely fölfogta a nevelés és tanítás fontosságát, s épen ezért szívesen hozta meg az áldozatot a haladás eme tényezőjének emelésére; [...] Szerencsés az, kinek a körülmények kedveznek, de szerencsésebb az, aki a kedvező helyzetet jól és üdvösen tudja felhasználni. És Ney az utóbbiak közé tartozott.

Ha szerencséjét irigyeljük, ne kicsinyítsük érdemeit. Az ő vezetése alatt fejlődött ezen intézet oda, hogy szellemi haladásunknak egyik számottevő tényezője lett...”⁹¹

A megemlékezés utolsó része Ney Ferenc árnyalt portréját, jellemrajzát vázolta fel. Egy komoly, szigorúnak kinéző, de érzékeny, mindig segítőkész, a kérésnek eleget tevő, de a parancsot visszautasító s az ítélőerőt még magával szemben is megőrző, autonóm egyéniség képét rajzolta meg Gellért Jenő irodalomtanárhoz méltóan. Ney „[a]lapos ismeretei, világos és egyszerű tanítási módszere, melyben oly fontos szerep jutott vidám kedélyének, kérdezői módja, mely mindig a tanulóhoz alkalmazott vala, s melylyel ép úgy vezetett, mint oktatott; mind igazolják, hogy ő sohasem akarta, hogy tanítványai tudományát bámulják, hanem hogy megértsék, sem azt, hogy féljenek tőle, hanem hogy szeressék. [...] Szébben és érdekesebben beszélni, kevés tanárnak adatott.”⁹² Másfél évtizeddel később a Ney utódjának nekrológiájában leírt összehasonlítás még világosabban kiemelte, hogy „hiányoztak belőle [t. i. utódjából] azon kvalitások, melyek Ney nevét nemcsak mint tanfőúrát, de mint a közélet szereplő alakját is közzismertté tették. Neynek erős egyénisége, kiváló szónoki és írói tehetsége nemcsak befelé, de kifelé is tekintélyt szereztek az intézetnek, melynek élén állott.”⁹³

Beszédeinek retorikai értékeit és hatásosságát Gellért külön kiemelte, de ifjúságától kezdve szenvedélyesen művelt költészetéről szólva egyetértett Ney önnön ítéletével. „Habár szerette szívének gyermekeit – írta –, sohasem becsülte túl azokat, s tudta jól, hogy azok őt nem teszik halhatatlanná; épen ezért jól megőrizte azokat, legfőleg azon kis körben, melynek ő adott életet, olvasott fel közülök néha egyet-egyet...”⁹⁴

A millenniumi iskolatörténetben Kemény Xavér Ferenc így határozta meg jelentőségét: „Ney Ferenc nyilvános pályán mint egy tekintélyes iskola igazgatója működött. Nyílt értelmével a gyakorlati életpályák fontosságát az akkori hazai viszonyok között fölismerte és erős hazaszeretetből fakadó nagy lelkesedéssel szentelte életét a reáliskolai intézmény meghonosításának. E törekvéseiben nagy ügyességgel és fortélylyal használta föl az ügynek kedvező

⁸⁸ *Akadémiai Almanach* 1890. 374–376.

⁸⁹ Gellért Jenő: *Ney Ferenc emlékezete*. In: A IV. kerületi (belvárosi) községi főreáliskola értesítője, Budapest, 1890. 1–30.

⁹⁰ Gellért: *Ney Ferenc emlékezete*, 8.

⁹¹ Gellért: *Ney Ferenc emlékezete*, 12–13.

⁹² Gellért: *Ney Ferenc emlékezete*, 24.

⁹³ Gellért Jenő: *Báthory Nándor*. In: A székesfővárosi IV. kerületi közs. főreáliskola ötvenkettedik értesítője az 1905–1906. iskolai évről. Szerk. Kiss E. János. Budapest, 1906. 35.

⁹⁴ Gellért: *Ney Ferenc emlékezete*, 30.

társadalmi és politikai viszonyokat s ekként reáliskolánknak az osztrákoktól örökölt jó hírnevét és tekintélyét jó ideig fönn tudta tartani.”⁹⁵

Intézményteremtőknek, jó vezetőknek ritkán marad fenn tartósan az emléke – a rombolóké sokkal inkább. A megmaradó, huzamosan működő intézmények fejlődése elfedi az alapítók, elődök tevékenységét és eredményeit. Biztosabb hírnévőrző az elméleti munka, könyv formájában – de Ney Ferenc ezt széttagolva, számos emlékbeszédben és évkönyvi tanulmányban alkotta. A halála után először megjelent nagylexikon, a *Pallas* róla mint „neveléstani és szépirodalmi író”-ról szóló hosszabb címszavát Négyesy László, a későbbi legendás hírirodalomprofesszor írta. Ez az értékeléseiben kiegyensúlyozott írás, amely íróként is foglalkozott Neyvel, többek között megállapította, hogy „mint író a [z 18]40-es években nem annyira az Athenaeum, mint inkább az Életképek írói köréhez tartozott, de költeményeiben nem tudta magát Vörösmarty hatása alól kivonni. Családi és hazafias tárgyú költeményeket írt, erősebb képzelet nélkül, s a gyermekirodalmat művelte, nevezetes sikerrel. [...] Irodalmi és társadalmi hatásának tetőpontján a tanárkodása (1857) előtti időszakban állt; azóta egész lelkével intézete fejlesztésének s a középiskola ügyének élt, míg előbb a kisdednevelés kérdéseivel foglalkozott leginkább. Általán minden nemes célú társadalmi mozgalom hivei közt találta.”⁹⁶

Szinnyei József *Magyar írók élete és munkái* című írói lexikonának 1903-ban megjelent 9. kötetében közölt róla részletes életrajzt és gazdag irodalomjegyzéket.⁹⁷ Ezt követően alkalmi említéseken túl még két jelentősebb terjedelmű írás foglalkozott működésével. 1943-ban jelent meg dédunokája, Ney Klára-Mária *Ney Ferenc élete és munkássága* című bölcsészdoktori disszertációja,⁹⁸ amely Ney Ferenc életrajzát részletesen ismertette az *Emlékiratokból* vett hosszabb-rövidebb idézetekkel és meglehetősen szelektíven kiemelt szépirodalmi műveinek, költeményeinek ismertetésével. Függelékként Ney Ferenc műveinek gazdagon válogatott bibliográfiáját közölte.

Egy évszázaddal Ney Ferenc halála után a pedagógiatörténész Vág Ottó már látta, hogy „[e]mlékével az utókor meglehetősen mostohán bánt [...] Legfeljebb egy-egy neveléstörténeti, mindenekelőtt óvodatörténeti vagy iskolatörténeti munkában találkozunk nevével. A mostani kettős évforduló [ti. születése és halála – B. G.] nemcsak arra alkalom, hogy tisztelegjünk emléke előtt, hanem arra is, hogy figyelmeztessük önmagunkat azokra a kutatási feladatokra, amelyek Ney Ferenc életútjának vizsgálata során merülnek fel.”⁹⁹

A figyelmeztetés visszhangtalan maradt.

⁹⁵ Kemény: *A budapesti IV. ker. közs. főreáliskola története*, 217.

⁹⁶ N[égyesy] L[ászló]: *Ney Ferenc*. In: *Pallas nagy lexikona*. 13. köt. Budapest, 1896. 157–158.

⁹⁷ *Ney Ferencz (pilisi)*. In: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. 9. köt. Budapest, 1903. 1035–1042.

⁹⁸ Ney Klára-Mária: *Ney Ferenc élete és munkássága (1814–1889)*. [Borítócíme: *Dédapám*.] Bp. [1943.]

⁹⁹ Vág: *Ney Ferenc*, 46.

GÉZA BUZINKAY

Ferenc Ney: Writer, Revolutionary, Educator

Ferenc Ney (1814-1889) was a well-known public figure of his time in Pest: he was a playwright, a novelist, a journalist, prominent member of Reform Era organizations, an important figure of Hungarian education, and a corresponding member of the Hungarian Academy of Sciences. His handwritten memoir is a rich source about the public and literary life of 19th century Hungary, and Pest in particular.

Ferenc Ney grew up without a mother with his merchant father and craftsman tutor. He became a student at the Premonstratensian School in Szombathely, then went on to become a tutor for aristocratic families, for example the family of Count Brunszvik at Martonvásár. He was the author of the first published Hungarian sci-fi novel, attended universities in Vienna and Pécs, was one of the copiers of Kossuth's Parliamentary Reports, as well as a published journalist. He was a member (usually the secretary) of every important society and association of the 1840s, his plays were performed in the National Theatre, and he also translated classic operas to Hungarian. In 1844 he was elected headmaster of the institution for training kindergarten teachers in Pest. In 1848 he participated in the Revolution as the lieutenant of the revolutionary legion in Terézváros and a city representative, later he was held captive in the Neugebäude Palace. It seemed that all his previous activities reached a dead end, but in the late 1850s he had the chance to apply for the position of Hungarian teacher in a prestigious German-language secondary school in Pest (the current Eötvös József Gimnázium), which he got, later becoming headmaster and transforming it into a Hungarian-language school. His endeavours were so successful that 'his leadership turned the institution into an exemplary realgymnasium well-known even abroad.'